

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Rzeszowie

LRZ.410.4.4.2024

Pan
dr n. med. Bernard Waśko
Dyrektor
Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego
PZH - Państwowego Instytutu Badawczego

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/24/082 Propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH - Państwowy Instytut Badawczy ¹ , ul. Chocimska 24, 00-791 Warszawa.
Kierownik jednostki kontrolowanej	dr n. med. Bernard Waśko, Dyrektor Instytutu od dnia 1 marca 2023 r. Poprzednio, w okresie objętym kontrolą, funkcję kierownika jednostki kontrolowanej pełnili: dr hab. n. o zdr. Grzegorz Juszczak – od 26 września 2017 r. do 30 sierpnia 2022 r. (Dyrektor Instytutu) oraz – od 31 sierpnia 2022 r. do 28 lutego 2023 r. – dr hab. n. med. Rafał Gierczyński (p.o. Dyrektora Instytutu).
Zakres przedmiotowy kontroli	Działania na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania oraz ich efekty.
Okres objęty kontrolą	Od 1 stycznia 2020 r. do 31 marca 2024 r. ² .
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o <i>Najwyższej Izbie Kontroli</i> ³ .
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Rzeszowie.
Kontrolerzy	1. Andrzej Trojanowski, doradca prawny, upoważnienie do kontroli nr LRZ/42/2024 z dnia 8 kwietnia 2024 r. 2. Mateusz Malig, starszy inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LRZ/43/2024 z dnia 8 kwietnia 2024 r. (akta kontroli tom I str. 3-7)

¹ Zwany dalej „Instytutem”.

² Z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed i po tym okresie, a dotyczących okresu objętego kontrolą.

³ Dz. U. z 2022 r. poz. 623, zwana dalej „ustawą o NIK”.

II. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

NIK pozytywnie ocenia działalność Instytutu w obszarze propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania.

Instytut rzetelnie zaplanował zadania statutowe – własne badania naukowe w zakresie dotyczącym propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. Badania te (łącznie 17 zadań) trafnie wpisywały się w określone dla Instytutu kierunki działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej na lata 2020-2024 oraz corocznie stanowiły istotny komponent planów zadaniowych. Realizacja ww. zadań odbywała się, co do zasady, zgodnie z założeniami odpowiednich planów zadaniowych Instytutu.

Instytut rzetelnie realizował projekty związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania, które wykonywał jako państwowy instytut badawczy, w ramach umowy zawartej z Ministrem Zdrowia⁵. Produkty wymagane umową zostały zrealizowane zgodnie z planem na lata 2021-2023.

Instytut rzetelnie wykonywał zadania związane z realizacją Narodowego Programu Zdrowia (NPZ) na lata 2021-2025. Zostały osiągnięte wszystkie 24 wskaźniki produktów, które zostały określone dla działań związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania w ramach celu operacyjnego nr 1 *Poprawa sposobu żywienia i stanu odżywienia społeczeństwa oraz aktywności fizycznej społeczeństwa*.

Instytut współpracował z innymi podmiotami, w szczególności z organami administracji publicznej, ze szkołami, z uczelniami wyższymi, stowarzyszeniami i fundacjami w ramach szeroko ujętych przedsięwzięć, które przyczyniały się do zwiększenia zakresu wiedzy wśród interesariuszy na temat zdrowego odżywiania.

Instytut w latach 2020-2023 wydatkował środki finansowe w wysokości 28 293,8 tys. zł na realizację zadań związanych z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania. Wydatki były dokonywane prawidłowo⁶, do wysokości określonej w odpowiednich umowach, a kwoty niewykorzystane zwracano w terminie wynikającym z umów.

Efekty realizowanych zadań prezentowano przede wszystkim w publikacjach naukowych lub na konferencjach oraz wykorzystywano do dalszych prac.

Instytut był odpowiedzialny za realizację działań związanych z programem JEŻ⁷ na lata 2022-2023. Trzy z czterech działań, które składały się na ten program, zostały zrealizowane w pełnym zakresie. Działaniem, które nie zostało prawidłowo zakończone było utworzenie i wyposażenie pięciu klasopracowni, które miały służyć do edukacji żywieniowej dla dzieci szkół podstawowych i szkoleń dla nauczycieli. Przyczyną tego było późne wskazanie przez MEiN lokalizacji klasopracowni oraz konieczność powtórzenia postępowania o udzielenie zamówienia publicznego. Okoliczności te były niezależne od Instytutu.

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej. W niniejszym wystąpieniu zastosowano ocenę pozytywną.

⁵ Umowa nr NIZP PZH-PIB/2021/1094/1056 zawarta z Ministrem Zdrowia na realizację przez Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH – Państwowy Instytut Badawczy zadań w ramach statusu państwowego instytutu badawczego. Przedmiotem kontroli były objęte zadania nr 7, 9 i 10. Dalej: umowa PIB.

⁶ Analizie poddano 27 wybranych rachunków na łączną kwotę 2 769,9 tys. zł.

⁷ *Przeprowadzenie badań naukowych z zakresu żywienia dzieci i młodzieży oraz opracowanie i wdrożenie programu edukacji żywieniowej uczniów klas I-VI szkół podstawowych. Akronim: Junior – Edu-Żywnienie.*

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

OBSZAR

Działania na rzecz propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania oraz ich efekty.

Opis stanu faktycznego

1. Instytut jest instytutem badawczym w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. *o instytutach badawczych*⁸. Z dniem 1 lutego 2020 r. na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 stycznia 2020 r. w sprawie połączenia Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego - Państwowego Zakładu Higieny oraz Instytutu Żywności i Żywienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygły⁹ nastąpiło połączenie Instytutu z Instytutem Żywności i Żywienia im. prof. dra med. Aleksandra Szczygły w Warszawie¹⁰, poprzez włączenie IŻŻ do Instytutu. Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 maja 2021 r. w sprawie nadania Narodowemu Instytutowi Zdrowia Publicznego - Państwowemu Zakładowi Higieny statusu państwowego instytutu badawczego¹¹ Instytut otrzymał status państwowego instytutu badawczego. Zgodnie z tymi rozporządzeniami, przedmiotem jego działania było prowadzenie badań naukowych, prac rozwojowych i wdrożeniowych z zakresu nauk o zdrowiu, dostosowanych do potrzeb zdrowia publicznego oraz ochrony zdrowia, w szczególności dotyczących m.in. monitorowania i analiz stanu zdrowia ludności oraz jego uwarunkowań, organizacji systemu ochrony zdrowia, bezpieczeństwa żywności oraz sposobu żywienia i stanu odżywienia człowieka oraz promocji i profilaktyki¹² zdrowia. Analogicznie został określony przedmiot podstawowej działalności Instytutu według jego statutu¹³.

(akta kontroli tom I str. 8-59)

Decyzją Ministra Edukacji i Nauki z dnia 29 lipca 2022 r. Instytutowi została przyznana kategoria naukowa A¹⁴ w dyscyplinie nauk o zdrowiu. W uzasadnieniu tej decyzji wskazano m.in. na to, że w przeprowadzonej przez ekspertów ewaluacji (która obejmowała lata 2017-2021) oceniano m.in. znaczenie i wpływ badań z zakresu żywności i żywienia w działaniach na rzecz poprawy zdrowia Polaków, uznając w szczególności, iż badania własne dotyczyły wielu różnych aspektów związanych z normami żywienia dla populacji Polski oraz bazy danych o składzie i wartości odżywczej produktów spożywczych¹⁵.

Rada Naukowa Instytutu w dniu 4 marca 2020 r. ustaliła perspektywiczne kierunki działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej Instytutu na lata 2020-2024. Wśród nich wyróżniono, w ramach 10 głównych obszarów działalności: monitorowanie sytuacji zdrowotnej i ocenę potrzeb zdrowotnych ludności w Polsce (4), monitorowanie sposobu żywienia i kształtowanie standardów żywieniowych polskiej

⁸ Dz. U. z 2024 r. poz. 534.

⁹ Dz. U. poz. 135.

¹⁰ Dalej: IŻŻ.

¹¹ Dz. U. poz. 1142, dalej: rozporządzenie w sprawie NIZP – PZH.

¹² Aspekt ten wprowadzono na podstawie rozporządzenia w sprawie NIZP – PZH.

¹³ W okresie objętym kontrolą obowiązywały kolejno statuty Instytutu, zatwierdzone przez ministra właściwego do spraw zdrowia w dniach: 28 listopada 2017 r., 13 marca 2020 r. oraz 10 grudnia 2021 r.

¹⁴ Znak DN-WEN.702.241.2021, wydana na podstawie art. 269 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2023 r. poz. 742, ze zm.). Przepis ten przewiduje, że minister, biorąc pod uwagę uchwałę Komisji Ewaluacji Nauki (KEN), w drodze decyzji administracyjnej, przyznaje kategorię naukową A+, A, B+, B albo C, przy czym kategoria A+ jest kategorią najwyższą, a kategoria C - najniższą. W uzasadnieniu decyzji wskazano, że KEN stwierdziła, iż działalność Instytutu nie kwalifikuje go do ubiegania się o kategorię A+. Wcześniej Instytut posiadał kategorię A, przyznaną przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego decyzją z dnia 30 listopada 2017 r. wydaną na podstawie przepisów ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. *o zasadach finansowania nauki* (Dz.U. 2016 r. poz. 2045, ze zm.), co zgodnie z jej art. 42 ust. 3 pkt 2 oznaczało: *poziom bardzo dobry*.

¹⁵ Wskazano przy tym, że część dowodów miała charakter pośredni i niezwiązany z realnymi wynikami badań własnych sugerowanych w tytule (m.in. poprawa zdrowia Polaków), jednak pomimo tego uznano istotny wpływ tych badań, o wiodącym zasięgu krajowym.

populacji (6), promocję i edukację w zakresie zdrowia publicznego (9)¹⁶, działalność profilaktyczną i diagnostyczno-leczniczą chorób żywieniowo-zależnych (10)¹⁷.

(akta kontroli tom I str. tom I str. 60-80)

W Instytucie plany dotyczące badań naukowych, prac rozwojowych i wdrożeniowych w zakresie dotyczącym sposobu żywienia i stanu odżywiania człowieka w okresie objętym kontrolą ujmowane były w ramach Planów Zadaniowych na lata 2020-2024. Podstawową część tych planów stanowiły statutowe badania naukowe. Corocznie uwzględniano w nich zadania dotyczące propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. W okresie objętym kontrolą było ich łącznie 17, z tego w roku 2020 sześć¹⁸, w roku 2021 pięć, a w kolejnych latach po dwa¹⁹. Badania te dotyczyły: społeczno-demograficznych uwarunkowań współwystępowania czynników ryzyka zdrowotnego; wpływu żywienia i składników żywności na zdrowie oraz czynników ryzyka rozwoju chorób żywieniowo-zależnych; składu i wartości odżywczej żywności oraz aktualizacji bazy danych o wartości odżywczej żywności; oceny sposobu żywienia, stanu odżywiania i wybranych elementów stylu życia różnych grup populacyjnych; nawyków żywieniowych, innych czynników stylu życia, czynników środowiskowych oraz stanu odżywiania dzieci w wieku szkolnym; organizacji żywienia zbiorowego w szkołach, przedszkolach i żłobkach; efektywności diety redukcyjnej u pacjentów z zespołem metabolicznym (ZM).

Realizowano wszystkie 17 zaplanowanych zadań. Trzy z nich zakończyły się w jednym roku²⁰. Kolejne trzy zadania realizowane były również w następnym roku²¹. Pozostałe osiem zadań realizowano w latach 2021-2024²². Przy kontynuacji zadań wykorzystywano doświadczenia z lat wcześniejszych.

(akta kontroli tom I str. 81-93)

Istotne różnice w realizacji działań w porównaniu do założeń Planów Zadaniowych dotyczyły zadań:

- *Analiza wpływu żywienia i składników żywności na zdrowie oraz czynniki ryzyka rozwoju chorób żywieniowo-zależnych (FŻ-2/2020)*, realizowane wcześniej przez IŻŻ, w Instytucie planowane na lata 2020-2021, a które zostało zakończone w roku 2020 z powodu braku dalszego zatrudnienia personelu²³;

¹⁶ W tym edukację żywieniową w celu poprawy zdrowia społeczeństwa poprzez zwiększenie świadomości i stanu wiedzy z zakresu m.in. żywności i żywienia.

¹⁷ Uwzględniono również – w ramach działalności eksperckiej i wdrożeniowej opracowywanie ekspertyz naukowych w zakresie zdrowia publicznego na zlecenie instytucji państwowych oraz przedsiębiorców dotyczących w szczególności oceny składu, wartości odżywczej i jakości zdrowotnej produktów spożywczych i potraw, oceny projektów programów polityki zdrowotnej organów administracji państwowej oraz upowszechnianie wiedzy w zakresie zdrowia publicznego.

¹⁸ Z tego trzy realizowane wcześniej przez IŻŻ.

¹⁹ Stanowiły one odpowiednio 12,8%, 12,5%, 5,3%, 6,1% i 6,6% liczby badań statutowych planowanych na te lata.

²⁰ *Analiza wpływu żywienia i składników żywności na zdrowie oraz czynniki ryzyka rozwoju chorób żywieniowo-zależnych (FŻ-2/2020)*, *Badanie nawyków żywieniowych, innych czynników stylu życia, czynników środowiskowych oraz stanu odżywiania dzieci w wieku szkolnym (FE-1/2020)* oraz *Organizacja żywienia zbiorowego w szkołach, przedszkolach i żłobkach (FE-1/2021)*.

²¹ Zadanie ZC-1/2020 *Společno-demograficzne uwarunkowania współwystępowania czynników ryzyka zdrowotnego w Polsce*, kontynuowane pod tą samą nazwą jako zadanie ZC-1/2021, zadanie *Ocena efektywności diety redukcyjnej o zróżnicowanym składzie makroskładników u pacjentów z zespołem metabolicznym (ZM) DM-1/2020* z roku 2020, kontynuowane w roku 2021 jako zadanie DM-1/2021 pod taką samą nazwą oraz *Badanie sposobu żywienia, stanu odżywiania i innych elementów stylu życia różnych grup populacyjnych jako czynników wpływających na zdrowie (FŻ-1/2023)* kontynuowane w roku 2024 jako zadanie FŻ-1/2024 z taką samą nazwą.

²² Zadania z roku 2020: *Badanie składu i wartości odżywczej żywności oraz aktualizacja bazy danych o wartości odżywczej żywności (FŻ-7/2020)* kontynuowane w latach 2021-2024 odpowiednio jako zadania: FŻ-5/2021, FŻ-4/2022, FŻ-4/2023, FŻ-4/2024 oraz *Ocena sposobu żywienia, stanu odżywiania i wybranych elementów stylu życia różnych grup populacyjnych w Polsce (FŻ-9/2020)* mające kontynuację w latach 2021-2022 jako zadania FŻ-1/2021 i FŻ-1/2022.

²³ W ramach zadania zrealizowano zaplanowane działania na rok 2020: przygotowanie materiałów istotnych w upowszechnianiu nauki: publikacji w czasopiśmie recenzowanych (planowano 3, zrealizowano 5), rozdziału do książki ("Lipidologia"), aktualizacji rozdziałów do Norm Żywienia Człowieka (opracowano 2 rozdziały) aktualizację rozdziałów do książki "Dietetyka". Kolejne publikacje w recenzowanych czasopiśmie, które

- *Organizacja żywienia zbiorowego w szkołach, przedszkolach i żłobkach* (FE-1/2021), które było planowane na lata 2021-2023, a zostało zakończone w 2021 r., ze względu na brak jego akceptacji przez komisję Instytutu oceniającą wnioski na finansowanie zadań badawczych na rok 2022;

- *Badanie składu i wartości odżywczej żywności oraz aktualizacja bazy danych o wartości odżywczej żywności* (FŻ-7/2020) było planowane na lata 2020-2022. Z uwagi m.in. na występujące problemy²⁴, było ono przedłużane (kontynuowane) do roku 2024 jako zadanie FŻ-4/2024 pod taką samą nazwą²⁵.

W wyniku realizacji zadań wskazywane były również kierunki dalszych prac. W przypadku oceny efektywności diety pacjentów z ZM z lat 2020-2021 zakładano, że ich wyniki: *być może zostaną wykorzystane w aktualizacji rekomendacji postępowania z pacjentami z ZM*. Założenie to do czasu kontroli nie zostało zrealizowane, przy czym w Instytucie przewidziano, iż w przypadku opracowania nowych wytycznych postępowania z pacjentami z ZM wyniki tego badania mogą zostać wykorzystane jako jedno ze źródeł wiarygodnych danych.

Efekty zrealizowanych zadań przedstawiano m.in. w formie publikacji naukowych lub na konferencjach naukowych. Wyniki zadania FE-1/2021 – w ramach którego na zlecenie jednej z gmin wykonano audyt żywienia w jej jednostkach oświatowych – zawarto w raporcie, w którym przedstawiono oprócz przypadków niezgodności z przepisami²⁶ także rekomendacje dotyczące spełnienia tych wymogów²⁷ oraz organizacji żywienia²⁸, jak również edukacji i szkoleń²⁹. Wykorzystano je także m.in. przy tworzeniu e-booka na temat żywienia zbiorowego dzieci pt. *Żywienie w przedszkolach w praktyce*³⁰. Na podstawie wyników analiz przeprowadzonych podczas zadań *Społeczno-demograficzne uwarunkowania współwystępowania czynników ryzyka zdrowotnego w Polsce* (ZC-1/2020, ZC-1/2021)³¹ Instytut w 2023 r.

planowano do realizacji w 2021 r. zostały wykonane i rozliczone w ramach innego zadania, w ramach którego przygotowano 2 publikacje oraz ukazała się znowelizowana książka "Interna", w której opublikowano 2 znowelizowane rozdziały.

²⁴ W 2021 r. z uwagi na sytuację epidemiczną, awarię aparatury badawczej (z powodu której nie można było wdrożyć kolejnych prac) oraz oddelegowanie osób do innych działań, cele zadania zostały osiągnięte częściowo, a prace przesunięto na 2022 r. Zaplanowane na 2022 rok cele zostały osiągnięte częściowo, z uwagi na nieobecność pracownika, wdrażanie nowego, a także oddelegowanie osób do realizacji innych działań. W 2023 r. prowadzono prace, których kontynuację założono także na rok 2024.

²⁵ Kontynuacja zadania jest przewidywana na rok 2025.

²⁶ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach (Dz. U. poz. 1154).

²⁷ M.in. zalecenia: zwiększenia liczby porcji mleka lub produktów mlecznych w codziennych jadłospisach przedszkolnych do minimum dwóch porcji dziennie; stosowania zasady, że każdy posiłek powinien zawierać warzywo lub owoc; rezygnacji ze stosowania koncentratów spożywczych (z wyłączeniem koncentratów z naturalnymi składnikami), podawania minimum raz w tygodniu porcji ryb.

²⁸ Rekomendowano m.in. wdrożenie działań związanych z niemarnowaniem żywności, jako dobre praktyki wskazano wybór warzyw i owoców, tzw. szwedzki stół salatkowy, podawanie zupy w ilości do wyboru, odpowiednio długa przerwa obiadowa, w przedszkolach także dostosowanie porcji do wieku dziecka, prowadzenie sklepiku szkolnego lub automatu z żywnością zgodnie z przywołanym rozporządzeniem Ministra Zdrowia z 26 lipca 2016 r. Dostreżono, że prowadzenie diet eliminacyjnych w przedszkolach i szkołach może stwarzać konieczność zatrudnienia dietetyka. Rekomendowano także planowanie jadłospisów na 10 dni z uwagi na organizację zaopatrzenia i pracy kuchni, a także ułatwienie ich zbilansowania pod kątem zgodności z normami żywienia.

²⁹ Rekomendowano podjęcie lub zintensyfikowanie działań edukacyjnych dla rodziców w zakresie zasad prawidłowego żywienia dzieci i młodzieży oraz przeprowadzenie szkoleń dla realizatorów żywienia zbiorowego z zakresu zasad prawidłowego żywienia, aktualnych norm żywienia, doboru produktów oraz przepisów prawnych dotyczących realizacji żywienia zbiorowego w placówkach oświatowych.

³⁰ <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2022/02/E-book-Zywienie-w-przedszkolach-w-praktyce.pdf>.

³¹ Celem przeprowadzonych w ramach ww. zadań badań była analiza współwystępowania czynników ryzyka zdrowotnego w populacji dorosłych Polaków, uwzględniająca uwarunkowania społeczno-demograficzne oraz sprawdzenie, czy proponowane w tej dziedzinie programy polityki zdrowotnej odpowiadają zapotrzebowaniu. Wyniki przeglądu tych programów wykazały, że w Polsce nie planuje się interwencji mających na celu wyłącznie ograniczenie behawioralnych czynników ryzyka. Działania takie włączono wprawdzie do 29% programów skierowanych do dorosłych, ale zawsze w połączeniu z rehabilitacją lub z badaniami przesiewowymi. W rezultacie tego brakowało programów skierowanych do osób najbardziej obciążonych, często nie uwzględniały one współwystępowania czynników ryzyka, nie brały też pod uwagę płci, poziomu wykształcenia ani kultury zdrowotnej

rekomendował Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) za pośrednictwem Ministerstwa Zdrowia włączenie ankietowych badań populacyjnych stanu zdrowia z lat 2018, 2020 i 2022 do zestawu źródeł danych służących wyznaczaniu wskaźników krajowych dotyczących czynników ryzyka chorób niezakaźnych. Wyniki i doświadczenia z tego zadania wykorzystano także w dalszej pracy Instytutu.

Spośród 15 zrealizowanych zadań z lat 2020-2023 trzy były realizowane we współpracy z innymi podmiotami³². W dwóch dotyczyło to współpracy z wydawnictwem naukowym polegającej na opracowaniu rozdziałów do książek, a w jednym opisanego wyżej audytu na zlecenie gminy. Instytut nie otrzymywał od Ministra Zdrowia poleceń, wytycznych, wskazówek, itp. odnośnie planowania realizacji na lata 2020-2024 zadań własnych statutowych w zakresie dotyczącym propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. Instytut nie przekazywał również Ministrowi Zdrowia wyników przeprowadzonych zadań (badań), oprócz opisanych wyżej danych dotyczących zadań ZC-1/2020 i ZC-1/2021 na potrzeby WHO.

(akta kontroli tom I str. 81-109, tom II str. 560-563)

2. Zgodnie z § 2 ust. 3 pkt 9 rozporządzenia w sprawie NIZP – PZH do zadań Instytutu, szczególnie ważnych dla planowania i realizacji polityki państwa, których wykonywanie jest niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego oraz poprawy jakości życia obywateli, wykonywanych w sposób ciągły, należy monitorowanie i ocena stanu zdrowia oraz sposobu odżywiania się ludności w kraju i wybranych subpopulacji w celu określenia najważniejszych problemów zdrowotnych i wsparcia w ustalaniu priorytetów polityki zdrowotnej, a także przygotowania projektu regionalnej mapy potrzeb zdrowotnych, a następnie sporządzenia Ogólnopolskiej Mapy Potrzeb Zdrowotnych³³. W tym zakresie, Instytut zawarł z Ministrem Zdrowia umowę, której przedmiotem było realizowanie zadań w ramach statusu państwowego instytutu badawczego. Umowa PIB została zawarta na okres od 10 lipca 2021 r. do 31 grudnia 2025 r. W umowie, aneksach³⁴ oraz załącznikach do umowy określono kosztorys, planowane produkty w ramach realizowanych zadań oraz formę sprawozdawczości z wykonania umowy.

(akta kontroli tom I str. 114-155)

W 2020 r. Instytut realizował zadania związane z monitorowaniem i oceną stanu zdrowia oraz sposobu odżywiania się ludności w kraju na podstawie statutu Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny³⁵. W zakresie tego zadania wykonano projekty i badania mieszczące się w NPZ na lata

odbiorców. W podsumowaniu tych badań podano, że uzyskane wyniki mogą, a nawet powinny być wykorzystane przy planowaniu działań z zakresu zdrowia publicznego dotyczących ograniczania czynników ryzyka zdrowotnego, w szczególności realizowanych na różnych szczeblach programów polityki zdrowotnej.

³² Założenia dwóch zadań z planu na 2024 r. nie przewidywały współpracy z innymi podmiotami lub osobami.

³³ Projekt Mapy potrzeb zdrowotnych – Baza Analiz Systemowych i Wdrożeniowych jest realizowany przez Ministerstwo Zdrowia - <https://basiw.mz.gov.pl/> (dostęp: 22 sierpnia 2024 r.).

³⁴ Umowa była pięciokrotnie aneksowana (stan na 10 lipca 2024 r.).

³⁵ Załącznik do uchwały Rady Naukowej NIZP-PZH nr 9/1/2020 z dnia 4 marca 2020 r.

2016-2020³⁶ oraz podejmowano działania w ramach zadań określonych w statucie³⁷, a także realizowano projekty EU Menu³⁸ oraz uczestniczono w opracowaniu raportu *Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania 2020*.

(akta kontroli tom I str. 170-296)

W ramach zadania nr 7 (umowa PIB) - *Monitorowanie i ocena stanu zdrowia oraz sposobu odżywiania ludności kraju i wybranych subpopulacji celem określenia najważniejszych problemów zdrowotnych i wsparcia ustalania priorytetów polityki zdrowotnej oraz prowadzenie w ramach statystyki publicznej ogólnopolskiego badania chorobowości szpitalnej ogólnej*, Instytut w 2021 r. przygotował³⁹ raport dotyczący standardów żywienia w szpitalach (obejmujący wytyczne żywieniowe oraz algorytm postępowania żywieniowego w szpitalach). W ramach tego zadania m.in. na podstawie wizytacji w szpitalach opracowano algorytm żywienia szpitalnego, kartę żywieniową oraz ujednolicono system kodowania i charakterystyki diet. W raporcie wskazano, że żywienie obok terapii lekowej odgrywa szczególne znaczenie. Żywienie stanowi integralną część procesu leczniczego pacjenta i pozytywnie wpływa na zmniejszenie ryzyka zakażenia lub odleżyn. W 2022 r. Instytut sporządził⁴⁰ *Założenia do badania spożycia żywności dostosowanego do wymogów jakościowych związanych z wykorzystaniem danych do analizy trendów zmian spożycia oraz do oceny ryzyka wynikającego z obecności np. zanieczyszczeń, pozostałości lub substancji dodatkowych* oraz raport dotyczący standardów żywienia dzieci i młodzieży oraz kobiet w ciąży i w okresie laktacji przebywających w placówkach szpitalnych⁴¹.

³⁶ Zadanie nr 1.4.3 Działania edukacyjne dla przedstawicieli administracji rządowej i przemysłu spożywczego – upowszechnianie wiedzy na temat korzyści zdrowotnych i gospodarczych związanych ze zmniejszeniem zawartości soli, cukru i stosowaniem różnych rodzajów tłuszczów w produktach spożywczych; zadanie nr 3.1.6 Przeprowadzenie aktualizacji norm żywienia dla populacji, w tym norm żywienia zbiorowego służb mundurowych, w oparciu o najnowszą wiedzę medyczną oraz badania naukowe krajowe i zagraniczne, w tym opracowanie i opublikowanie w formie cyfrowej i drukowanej oraz dystrybucja w 2017 r. oraz w 2020 r.; zadanie nr 3.1.7 Badanie zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych w żywności w 2017 r. i prowadzenie bazy danych dotyczących izomerów trans w środkach spożywczych w latach 2017 – 2020; zadanie nr 3.1.8 Przeprowadzenie aktualizacji danych dotyczących składu i wartości odżywczej środków spożywczych dostępnych na rynku i wzorców spożycia, m.in. celem zachęcenia producentów żywności do zmiany składu produktów spożywczych (w tym analiza składu wybranych produktów spożywczych oraz analiza składu wybranych produktów spożywczych na podstawie informacji o wartości odżywczej podawanej na etykietach produktów) w latach 2017 i 2020 (cel operacyjny nr 1 - Poprawa sposobu żywienia i stanu odżywienia społeczeństwa oraz aktywności fizycznej społeczeństwa).

³⁷ Analiza składu i bezpieczeństwa stosowania suplementów diety – zadanie realizowane wcześniej w IŻŻ (FŻ-1/2020), przygotowano do druku publikację *Assessment of food supplement consumption in Polish population of adults*, *Analiza wpływu żywienia i składników żywności na zdrowie oraz czynniki ryzyka rozwoju chorób żywieniowo-zależnych* - zadanie realizowane wcześniej w IŻŻ (FŻ 2/2020), wygłoszono wykłady na konferencjach i kongresach (m.in. *Wpływ spożycia mięsa i jego przetworów na zdrowie, ze szczególnym uwzględnieniem chorób układu krążenia*. V Narodowy Kongres Żywieniowy. Warszawa, 17 października 2020 r.), opublikowano prace oraz przedstawiono doniesienia na konferencjach krajowych i zagranicznych (m. in. *Zanieczyszczenia procesowe w substytutach kawy dostępnych na polskim rynku*., XXVIII Ogólnopolskie Sympozjum Bromatologiczne pt. „Innowacyjne podejście do bezpiecznej żywności i racjonalnego żywienia”, 28 września 2020 r.), *Badanie wpływu działań prewencyjnych na sposób żywienia i styl życia kobiet z cukrzycą ciążową* (FŻ-11/2020).

³⁸ OC-EFSA-DATA-2015-03 CT 2, Support to National Dietary Surveys in Compliance with the EU Menu methodology - fifth support Lot 1 – “The children’s survey”, including subjects from three months up to 9 years old; OC-EFSA-DATA-2015-03 CT 3, Support to National Dietary Surveys in Compliance with the EU Menu methodology - fifth support Lot 2 – “The adults’ survey”, including subjects from 10 to 74 years old.

³⁹ W ramach tego zadania przygotowano w 2021 r. również raport omawiający odchylenia od trendów wieloletnich wybranych współczynników chorobowości szpitalnej i umieralności na obszarze kraju i województw w 2020 r.

⁴⁰ W ramach tego zadania w 2022 r. Instytut przygotował również raporty dotyczące: nadzoru nad jakością Ogólnopolskiego Badania Chorobowości Szpitalnej Ogólnej (OBChSO) prowadzonego w ramach statystyki publicznej, propozycji Polskiego Indeksu Zdrowia, trendów długookresowych oraz zmienności sezonowej umieralności i chorobowości hospitalizowanej, a także procedury badawczej dot. badania zawartości pierwiastków w wodzie mających znaczenie zdrowotne techniką spektrometrii absorpcji atomowej z atomizacją w piecu grafitowym i płomieniu.

⁴¹ Ze wskazaniem rodzajów diet, ich charakterystyki, rekomendowanych i przeciwwskazanych produktów spożywczych wykorzystywanych w poszczególnych rodzajach diet oraz wartości energetyczne i odżywcze stosowanych diet szpitalnych dla dzieci i młodzieży oraz dla kobiet w okresie ciąży lub kobiet w okresie laktacji. Dokument powstał we współpracy z Instytutem „Pomnik Centrum Zdrowia Dziecka” i z Instytutem Matki i Dziecka.

W 2023 r. Instytut opracował⁴² badanie spożycia żywności dostosowane do wymogów jakościowych związanych z wykorzystaniem danych do analizy trendów zmian spożycia oraz do oceny ryzyka wynikającego z obecności np. zanieczyszczeń, pozostałości lub substancji dodatkowych – narzędzie i pilotaż.

(akta kontroli tom I str. 156-169, tom II str. 560-563)

W zakresie zadania nr 10 (umowa PIB): *Ocena potrzeb zdrowotnych. Tworzenie map potrzeb zdrowotnych w zakresie zdrowia publicznego obejmujących m.in.: rozpowszechnianie czynników ryzyka chorób przewlekłych, wykonalność profilaktycznych badań w zakresie nowotworów i chorób układu krążenia, środowiskowe zagrożenia zdrowia, dostępność do lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej i pielęgniarek środowiskowych*, w 2021 r. Instytut przygotował m.in. *Wstępną analizę podejmowanych działań w zakresie zdrowia publicznego w powiatach o szczególnych problemach zdrowotnych*. W analizie uwzględniono 10% powiatów o najwyższych wartościach standaryzowanego wskaźnika umieralności (SMR⁴³) w skali kraju z ogółu przyczyn, łącznie 39 powiatów. W kolejnym etapie zidentyfikowano powiaty, w których wskaźniki umieralności należały do 10% najwyższych w kraju w co najmniej 6 kategoriach: grupach chorób (jedną z analizowanych była np. cukrzyca) oraz z powodu ogółu przyczyn. W podsumowaniu analizy wskazano, iż występują duże różnice w dostępie mieszkańców Polski do programów polityki zdrowotnej, a także, iż wymagane jest zainicjowanie działań w celu zmniejszenia różnic pomiędzy poszczególnymi powiatami oraz systemowe wsparcie zagrożonych powiatów w działaniach na rzecz tworzenia warunków życia i pracy sprzyjających zdrowiu oraz zaspokojenia potrzeb zdrowotnych ludności. W 2022 r. Instytut opracował m.in. raport podsumowujący działania zrealizowane w powiatach o szczególnych problemach zdrowotnych w ramach NPZ na lata 2016-2020. W raporcie wskazano, że powiaty o szczególnych problemach zdrowotnych⁴⁴ realizowały zdecydowanie mniej zadań w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców w ramach poszczególnych celów operacyjnych NPZ na lata 2016-2020 niż pozostałe powiaty w Polsce. Instytut rekomendował skierowanie adekwatnej alokacji zasobów na realizację działań oraz dostarczenia narzędzi służących wyznaczaniu priorytetów działań oraz wdrażaniu skutecznych programów prozdrowotnych. W 2023 r. Instytut w ramach tego zadania opracował m.in. założenia funkcjonowania Centrów Zdrowia Publicznego, których zadaniem byłoby wspieranie jednostek samorządu terytorialnego w realizacji obowiązków – zarówno sprawozdawczych jak i związanych z samą realizacją zadań z zakresu zdrowia publicznego.

(akta kontroli tom I str. 156-169, tom II str. 560-563)

3. Właściwymi komórkami merytorycznymi Instytutu odpowiedzialnymi za współpracę z innymi podmiotami w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania były: Zakład Żywienia i Wartości Odżywczej Żywności, Medyczne Centrum Dietetyki i Edukacji Zdrowotnej oraz Dział Promocji i Rozwoju.

W ramach tej współpracy Instytut podjął m. in. następujące działania:

- przygotował raport pt. *Analiza krajowych danych monitoringowych z ostatnich dziesięciu lat nt. zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych w preparatach do początkowego i w preparatach do dalszego żywienia niemowląt* (zadanie nr 6 umowy

⁴² Pozostałe opracowane produkty to: procedura badawcza dotycząca oznaczania zawartości pierwiastków mających znaczenie zdrowotne np. cynku, miedzi, niklu, kobaltu w wodzie metodą atomowej spektrometrii absorpcyjnej; nadzór nad jakością Ogólnopolskiego Badania do 15.01.2024 r. Chorobowości Szpitalnej Ogólnej (OBChSO) prowadzonego w ramach statystyki publicznej; trendy długookresowe oraz zmienność sezonowa umieralności i chorobowości hospitalizowanej; przygotowanie pierwszej edycji Indeksu Zdrowia dla Polski; przygotowanie metodyki i materiałów szkoleniowych do oceny stanu zdrowia mieszkańców powiatów przez pracowników tworzonych Centrów Zdrowia Publicznego.

⁴³ Ang: Standardised Mortality Ratio.

⁴⁴ Zidentyfikowano 16 powiatów w skali kraju, które wymagają szczególnego wsparcia w planowaniu działań na rzecz zdrowia w społeczności lokalnej.

PIB pn. *Gromadzenie i analiza krajowych danych z zakresu bezpieczeństwa żywności, w tym prowadzenie laboratorium na zasadach określonych w ustawie z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz. U. z 2020 r. poz. 2021) w ramach urzędowej kontroli żywności oraz współpraca z Europejską Agencją ds. Bezpieczeństwa Żywności*),

- opracowywał opinie dla Ministerstwa Zdrowia (MZ), Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Głównego Inspektoratu Sanitarnego (GIS), wojewódzkich inspektoratów sanitarnych, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Polskiej Izby Mleka⁴⁵,

- przeprowadził szkolenia dla pracowników Państwowej Inspekcji Sanitarnej⁴⁶ oraz jednostek samorządu terytorialnego⁴⁷,

- brał udział w opublikowaniu zaleceń żywieniowych podczas pandemii Sars-Cov-2 (w szczególności we współpracy z Polską Akademią Nauk),

- brał udział w opracowaniu zasad żywienia zdrowych niemowląt (stanowisko Polskiego Towarzystwa Gastroenterologii, Hepatologii i Żywienia Dzieci),

- brał udział w konferencji opracowanej dla nauczycieli oraz pracowników kuratorium oświaty pt. *Jak zapobiegać nadwadze i otyłości wśród dzieci i młodzieży. Od teorii do praktyki*⁴⁸,

- organizował lub współorganizował webinaria dla fundacji, stowarzyszeń i instytucji publicznych (np. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Publicznych i Niepublicznych Żłobków i Klubów Dziecięcych, fundacja AMF „Nasza droga”, Główny Urząd Statystyczny),

- uczestniczył w grupach eksperckich: Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Sektor Żywności Wysokiej Jakości⁴⁹, Grupa robocza ds. Programu dla szkół⁵⁰, Global Child Nutrition Foundation⁵¹,

⁴⁵ Opinie dotyczyły m. in.: dawkowania witaminy D i jej roli w budowaniu odporności, wpływu diety i aktywności fizycznej na przebieg Covid-19, oznakowania roślinnych zamienników ryb i mięsa oraz zmiany przepisów prawa dotyczących żywności.

⁴⁶ Szkolenie dotyczyło stanu wiedzy nt. zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych w żywności oraz wymagań rozporządzenia Komisji (UE) nr 2019/649 z dnia 24 kwietnia 2019 r. zmieniające załącznik III do rozporządzenia (WE) nr 1925/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do izomerów trans kwasów tłuszczowych, innych niż izomery trans kwasów tłuszczowych naturalnie występujące w tłuszczu pochodzenia zwierzęcego.

⁴⁷ Szkolenie dotyczyło obsługi programu DIETA (w zakresie tworzenia baz danych, wprowadzania jadłospisów, planowaniu żywienia i oceny jadłospisów).

⁴⁸ Organizator: Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Gorzowie Wielkopolskim.

⁴⁹ Instytucja powołująca: Polska Agencja Rozwoju Przemysłu. Zadaniem grupy było podejmowanie działań na rzecz ścisłej współpracy pomiędzy producentami żywności a nauką, mające na celu wypracowanie i wdrożenie nowych, innowacyjnych systemów szkoleń kadry pracowników zapewniających kształcenie na wszystkich poziomach nauczania (szkolnictwo zawodowe, technika, uczelnie wyższe), udział w tworzeniu platformy współpracy pomiędzy szkołami/uczelniami i pracodawcami w celu dostosowania programów kształcenia do potrzeb zmieniających się technologii i wymagań produkcyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem produktów wysokiej jakości, prowadzenie monitoringu zmian legislacyjnych na poziomie krajowym i UE w celu weryfikacji wymagań prawno-produkcyjnych wpływających na potrzeby kwalifikacyjne oraz proponowanie zmian w tym zakresie.

⁵⁰ Instytucja powołująca: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Instytut brał udział w konsultacjach kierunków Strategii krajowej dotyczącej realizacji w Polsce „Programu dla szkół” w latach szkolnych 2017/2018 - 2022/2023, konsultacjach założeń programu, konsultacjach materiałów edukacyjnych wykorzystywanych w realizacji „Programu dla szkół”. Celem programu jest trwała zmiana nawyków żywieniowych dzieci poprzez zwiększenie udziału owoców i warzyw oraz mleka i przetworów mlecznych w ich codziennej diecie. Program ma również na celu propagowanie zdrowego odżywiania poprzez działania towarzyszące o charakterze edukacyjnym realizowane przez szkoły podstawowe.

⁵¹ Jednym z celów Grupy była ocena skutków pandemii Covid-19 dla żywienia w szkołach oraz wykazanie konieczności programów dożywiania w szkołach w obliczu bezprecedensowych wyzwań. Fundacja Global Child Nutrition organizuje coroczne Globalne Forum Żywienia Dzieci, którego celem jest zgromadzenie rządów, organizacji pozarządowych, naukowców, partnerów z sektora prywatnego i rzeczników, aby podzielić się swoimi doświadczeniami z zakresu programów posiłków szkolnych, identyfikować najlepsze praktyki oraz dostarczać nowych danych i możliwości dzielenia się rozwiązaniami.

- realizował zadania zarówno w ramach umowy PIB, projektu Junior – Edu-Żywnienie (JEŻ) jak i NPZ na lata 2016-2020 i NPZ na lata 2021-2025⁵².

(akta kontroli tom I str. 297-432)

4. Zgodnie z § 2 ust. 3 pkt 10 rozporządzenia w sprawie NIZP – PZH do zadań Instytutu należy opracowywanie i realizacja działań w zakresie profilaktyki pierwotnej i wtórnej oraz promocji zdrowia. Szczegółowy zakres czynności jakie powinien podjąć Instytut, w ramach tego zadania, wynikał z umowy PIB. Instytut realizował zadanie nr 9, tj. *Opracowywanie i realizacja programów w zakresie profilaktyki pierwotnej i wtórnej oraz promocji zdrowia*. Instytut był zobowiązany do wytworzenia konkretnego produktu (np. raportu, analizy/założeń). W 2020 r. Instytut realizował zadania związane z profilaktyką, edukacją oraz rozwojem działań w zakresie promocji zdrowia na podstawie statutu Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny. W zakresie tego zadania Instytut realizował działania związane z NPZ na lata 2016-2022⁵³ oraz wynikające z zadań określonych w statucie⁵⁴.

(akta kontroli tom I str. 114-125, 173-296)

W 2021 r. Instytut w ramach umowy PIB opracował raport podsumowujący dobre praktyki w zakresie profilaktyki pierwotnej próchnicy u dzieci⁵⁵. W raporcie wskazano, że w 80% przypadków na zapadalność i przebieg próchnicy wpływ mają czynniki pozamedyczne, w tym nieprawidłowa dieta dziecka (m.in. nieprawidłowe praktyki żywieniowe, wysokie spożycie węglowodanów oraz produktów zawierających cukry). Raport wskazał również na małą świadomość zdrowotną rodziców, od których to w głównej mierze zależy zdrowie jamy ustnej najmłodszych dzieci.

W 2022 r. Instytut przygotował raport dot. wiedzy kobiet w ciąży na temat profilaktyki próchnicy wczesnodziecięcej⁵⁶. W raporcie wskazano, że wiedza ankietowanych kobiet na temat zdrowia, higieny jamy ustnej i profilaktyki próchnicy wczesnodziecięcej została określona na poziomie 69,8%⁵⁷. Ponadto, Instytut opracował wstępną propozycję scenariuszy sześciu odcinków podcastu o tematyce promocji zdrowia oraz profilaktyki dietozależnych chorób często występujących w Polskiej populacji. Scenariusze odcinków dotyczyły dietoprofilaktyki: chorób sercowo-naczyniowych, chorób nowotworowych, cukrzycy i insulinooporności, wybranych chorób przewodu pokarmowego, nawracających infekcji i zaburzeń odporności oraz zaburzeń neurologicznych i psychicznych. Celem takiej formy działania było dotarcie do szerokiej grupy odbiorców, zmniejszając nierówności w dostępie do rzetelnej wiedzy o zdrowiu i diecie.

(akta kontroli tom I str. 156-169, tom II str. 560-563)

⁵² Szczegółowy opis w pkt 2, 4, 5 i 6 niniejszego wystąpienia pokontrolnego.

⁵³ Działanie nr 1.4.3 *Działania edukacyjne dla przedstawicieli administracji rządowej i przemysłu spożywczego – upowszechnianie wiedzy na temat korzyści zdrowotnych i gospodarczych związanych ze zmniejszeniem zawartości soli, cukru i stosowaniem poszczególnych rodzajów tłuszczów w produktach spożywczych* (szkolenia dla branży cateringowej i realizatorów żywienia zbiorowego w placówkach oświatowych i szpitalach, również dla administracji publicznej; „Kanapka nie musi być nudna. Pomysły na zdrowe pasty kanapkowe” webinar dla Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „Polonika”). Ponadto Instytut opracował materiały edukacyjne oraz podejmował działania w mediach (np. wypowiedzi eksperckie).

⁵⁴ Np. wykłady dla różnych grup odbiorców.

⁵⁵ W ramach tego zadania Instytut przygotował również: materiały szkoleniowe w zakresie zachowań ograniczających narażenie na Radon oraz materiały informacyjne na stronie internetowej; opis modułu do translacji wiedzy w systemie Profibaza oraz standardy budowania i ewaluacji programów zdrowotnych w wybranych krajach.

⁵⁶ Badanie miało charakter ilościowy i zrealizowane zostało na podstawie kwestionariusza ankietowego. Pomiar przeprowadzony został wśród kobiet w ciąży (powyżej 12 tygodnia ciąży) w wieku powyżej 18 lat. Ogółem zrealizowano 1 tys. ankiet.

⁵⁷ Kobiety uczestniczące w badaniu potrafiły średnio odpowiedzieć na 17 spośród 24 skierowanych do nich pytań weryfikujących ich wiedzę (pojawiały się takie pytania, jak np.: „Czy ograniczenie ilości słodzonych pokarmów w diecie pomaga zmniejszyć ryzyko wystąpienia próchnicy?”, „Co powinno być podstawowym napojem dziecka w ciągu dnia?” lub „Dlaczego cukier zawarty w pokarmach jest niekorzystny dla zębów?”).

W 2023 r. Instytut przygotował *Założenia programowe szkolenia dotyczącego profilaktyki próchnicy wczesnodziecięcej kierowane do przedstawicieli zawodów medycznych nie będących dentystami oraz instytucji zapewniających opiekę prenatalną, okołoporodową i pediatryczną*. W dokumencie tym wskazano grupę docelową zawodów medycznych, do których kierowane będzie szkolenie, cel główny oraz cele szczegółowe, zakres tematyczny szkolenia, formy szkolenia, a także narzędzie weryfikacyjne (ankietę przed szkoleniem i ankietę oceniającą rezultat szkolenia i szkolenie). Został również opracowany podcast o tematyce zdrowotnej realizowany na podstawie scenariuszy opracowanych w oparciu o zadanie z 2022 r. W ramach podcastu udostępniono w okresie od 6 listopada 2023 r. do 4 grudnia 2023 r. cykl sześciu odcinków⁵⁸. Celem podcastu było zwiększenie świadomości zdrowotnej Polaków w zakresie profilaktyki pierwotnej i wtórnej wybranych problemów zdrowotnych. Sumaryczny zasięg kampanii reklamowej podcastu wyniósł 1380 tys. odbiorców. Dodatkowo, w ramach działania polegającego na opracowaniu materiałów edukacyjnych dotyczących promocji zdrowia i profilaktyki chorób oraz sytuacji zdrowotnej ludności Polski opublikowano felietony dotyczące nadwagi i otyłości, a także sposobu odżywiania i aktywności fizycznej.

(akta kontroli tom I str. 156-169, tom II str. 560-563)

Dyrektor Instytutu wskazał, że zadaniem Narodowego Centrum Edukacji Żywnościowej (NCEŻ) jest podejmowanie działań związanych z profilaktyką nadwagi i otyłości oraz promowanie zdrowych nawyków żywieniowych. Edukacja żywieniowa oraz promocja właściwych postaw i nawyków żywieniowych jest wspólnym mianownikiem dla działań indywidualnych, skierowanych bezpośrednio do pacjenta poprzez konsultacje dietetyczne prowadzone za pośrednictwem Centrum Dietetycznego Online (CDO) oraz kampanii promocyjnych popularyzujących wśród społeczeństwa zasady zdrowego żywienia i aktywności fizycznej. Wszystkie zadania realizowane przez NCEŻ zawierają w sobie elementy promocji, ponieważ zarówno usługi jak i tworzone produkty wymagają upowszechniania, a ich celem jest aktywne funkcjonowanie w przestrzeni publicznej. Obszary edukacji i promocji należy oceniać jako działania wzajemnie uzupełniające się, np. konsultacje dietetyczne CDO zawierają w sobie działania promocyjne, ponieważ promują i upowszechniają „Talerz zdrowego żywienia” oraz „Zalecenia żywieniowe w wybranych jednostkach chorobowych”. Synergia działań edukacyjnych i promocyjnych, realizowanych konsekwentnie przyczynia się do osiągania rosnących rok do roku wskaźników porad i konsultacji dietetycznych. Dyrektor Instytutu wskazał również, że Instytut nie otrzymywał od MZ, ani od GIS założeń/poleceń/wytycznych dotyczących realizacji zadań w zakresie profilaktyki lub promocji zdrowia, których przedmiotem było propagowanie i wdrażanie zdrowego odżywiania. Instytut nie występował również do MZ w tej sprawie.

Dyrektor Instytutu jako przykłady wyników badań, które miały wpływ na kształt planowanych i podejmowanych działań związanych z profilaktyką i promocją zdrowia w zakresie propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania wskazał:

- 1) działalność dotyczącą norm żywienia dla populacji Polski⁵⁹ – w ramach prac nad aktualizacją norm żywienia wykorzystano dane dotyczące pomiarów antropometrycznych z krajowych badań sposobu żywienia i stanu odżywienia populacji polskiej, realizowanych w ramach projektu EU Menu (EFSA)⁶⁰ (badanie w latach 2019 – 2020),
- 2) bazę izomerów trans kwasów tłuszczowych w środkach spożywczych (e-Baza TFA)⁶¹ – wyniki badań analitycznych zawartości tłuszczu i TFA w żywności

⁵⁸ Link do wszystkich odcinków: <https://www.youtube.com/@Przestrzendlazdrowia> (dostęp: 16 lipca 2024 r.).

⁵⁹ w ramach NPZ na lata 2021-2025, zadanie 12 - Aktualizacja norm żywienia populacji.

⁶⁰ <https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/3944> (dostęp: 16 lipca 2024 r.).

⁶¹ NPZ na lata 2021-2025, zadanie 11 Prowadzenie e-Bazy izomerów trans kwasów tłuszczowych oraz jej aktualizacja na podstawie badań zawartości tych związków w żywności.

wprowadzane są do e-Bazy. Wykorzystywane są również do opracowania informacji nt. e-Bazy dla przedstawicieli grup docelowych oraz do przygotowania publikacji m.in. na stronę NCEŻ⁶²;

- 3) bazy danych o składzie i wartości odżywczej żywności – w ramach zadań: FŻ-4/2023 *Badanie składu i wartości odżywczej żywności oraz aktualizacja bazy danych o wartości odżywczej żywności zadanie kontynuowane*⁶³ oraz *Badanie preferencji konsumentów dotyczących wyborów żywieniowych, w tym przegląd składu i wartości odżywczej wybranych produktów dostępnych na rynku*⁶⁴ – celem bazy jest poszerzanie informacji oraz wiedzy o składzie i wartości odżywczej produktów na rynku oraz przygotowywanie i aktualizacja, rozszerzanie krajowej bazy danych o składzie żywności. Dla prawidłowej realizacji polityki państwa w zakresie promocji i ochrony zdrowia społeczeństwa niezbędne jest monitorowanie aktualnego składu i wartości odżywczej żywności. Dane o wartości energetycznej i zawartości składników odżywczych w produktach spożywczych są niezbędne do prawidłowego monitorowania sposobu żywienia ludności, do analizy zależności pomiędzy spożyciem składników, a występowaniem różnych schorzeń, w celu prawidłowego planowania działań na rzecz poprawy stanu zdrowia i jakości życia obywateli.

(akta kontroli tom I str. 433-440, 451-459)

5. Instytut⁶⁵ w 2020 r. realizował następujące zadania związane z NPZ na lata 2016-2020⁶⁶ (ujęte w ramach celu operacyjnego I *Poprawa sposobu żywienia i stanu odżywienia społeczeństwa oraz aktywności fizycznej społeczeństwa*):

- utworzenie i prowadzenie ogólnopolskiego centrum edukacji żywieniowej i zdrowego stylu życia,
- działania edukacyjne dla przedstawicieli administracji rządowej i przemysłu spożywczego – upowszechnianie wiedzy na temat korzyści zdrowotnych i gospodarczych związanych ze zmniejszeniem zawartości soli, cukru i stosowaniem poszczególnych rodzajów tłuszczów w produktach spożywczych,
- przeprowadzenie aktualizacji norm żywienia dla populacji, w tym norm żywienia zbiorowego służb mundurowych⁶⁷, w oparciu o najnowszą wiedzę medyczną oraz badania naukowe krajowe i zagraniczne, w tym opracowanie i opublikowanie w formie cyfrowej i drukowanej oraz dystrybucję w 2017 r. oraz w 2020 r.,
- badanie zawartości izomerów trans nienasyconych kwasów tłuszczowych w żywności w 2017 r. i prowadzenie bazy danych dotyczących izomerów trans w środkach spożywczych w latach 2017–2020,
- przeprowadzenie aktualizacji danych dotyczących składu i wartości odżywczej środków spożywczych dostępnych na rynku i wzorców spożycia, m.in. celem zachęcania producentów żywności do zmiany składu produktów spożywczych (w tym analiza składu wybranych produktów spożywczych oraz analiza składu wybranych produktów spożywczych na podstawie informacji o wartości odżywczej podawanej na etykietach produktów) w latach 2017 i 2020.

(akta kontroli tom I str.441-446)

⁶² Realizacja zadania NPZ, jak również innych działań/inicjatyw na rzecz obniżenia spożycia tłuszczów trans z dietą oraz wyeliminowania i-TFA z żywności przyczyniła się do przyznania Polsce certyfikatu pt. Validation of Trans Fat Elimination za podjęcie działań z ww. zakresu zgodnie z założeniami programu Światowej Organizacji Zdrowia (<https://www.who.int/teams/nutrition-and-food-safety/replace-trans-fat/validation-programme-for-trans-fat-elimination> - dostęp: 16 lipca 2024 r.).

⁶³ Działalność statutowa.

⁶⁴ NPZ na lata 2021-2025, zadanie 9.

⁶⁵ W 2020 r. Instytut funkcjonował jako Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny.

⁶⁶ Podmiotem odpowiedzialnym za monitorowanie i ewaluację NPZ jest minister właściwy do spraw zdrowia (pkt XII NPZ 2016-2020).

⁶⁷ w części dotyczącej służb mundurowych – Wojskowy Instytut Higieny i Epidemiologii na podstawie umowy zawartej z Ministrem Obrony Narodowej.

W ramach NPZ na lata 2021-2025 Instytut realizował sześć zadań związanych z profilaktyką nadwagi i otyłości (cel operacyjny nr 1)⁶⁸, tj.:

- zadanie nr 1 *Prowadzenie ogólnopolskiego centrum edukacji żywieniowej*,
- zadanie nr 7 *Prace nad systemem przyjaznego etykietowania żywności*,
- zadanie nr 8 *Szkolenia w zakresie zasad zdrowego żywienia i aktywności fizycznej dla grup zawodowych zaangażowanych w działania na rzecz walki z nadwagą i otyłością (pracodawcy, przemysł spożywczy, menedżerowie zdrowia, zawody medyczne, nauczyciele, pracownicy ochrony zdrowia, pracownicy PIS)*,
- zadanie nr 9 *Badanie preferencji konsumentów dotyczących wyborów żywieniowych, w tym przegląd składu i wartości odżywczej wybranych produktów dostępnych na rynku*,
- zadanie nr 11 *Prowadzenie eBazy izomerów trans kwasów tłuszczowych oraz jej aktualizacja na podstawie badań zawartości tych związków w żywności*,
- zadanie nr 12 *Aktualizacja norm żywienia populacji*.

Podstawą realizacji wszystkich powyższych zadań była umowa zawarta z MZ na wniosek Instytutu. Zadania wynikające z NPZ na lata 2021-2025 zostały ujęte w dokumentach planistycznych Instytutu⁶⁹.

(akta kontroli tom II str. 560-563)

W ramach zadania nr 1 (*Prowadzenie ogólnopolskiego centrum edukacji żywieniowej*) podjęto następujące działania⁷⁰:

- Prowadzenie edukacji w zakresie prawidłowego żywienia i aktywności fizycznej. Prowadzenie bieżącej komunikacji edukacyjnej. Promocja treści edukacyjnych, działań i narzędzi NCEŻ oraz CDO.

Zgodnie z załącznikiem nr 2 do umowy⁷¹ rezultatem tego działania miało być zwiększenie zawartości merytorycznej strony internetowej oraz innych kanałów komunikacji NCEŻ, a także zwiększenie liczby odbiorców komunikacji prowadzonej w ramach projektu NCEŻ. Do tego rezultatu zaplanowano cztery wskaźniki. Pierwszy dotyczył 500 tys. unikalnych użytkowników (UU) na stronę internetową NCEŻ w każdym roku (w 2021 r. było to 973 tys. UU – 194,6%, w 2022 r. odpowiednio 2 959,3 tys. UU – 591,8% i 4 227,2 tys. UU w 2023 r. – 845,5%). Drugi wskaźnik był związany z liczbą materiałów merytorycznych publikowanych na profilu mediów społecznościowych należących do NCEŻ, w 2021 r. powinno to być 160 publikacji, a w kolejnych latach 240. Wskaźnik został osiągnięty na poziomie 173 publikacji w 2021 r. (108,1%), 358 w 2022 r. (149%) i 258 w 2023 r. (108%). Trzeci wskaźnik dotyczył liczby wysłanych newsletterów w ramach komunikacji edukacyjnej NCEŻ/CDO, w 2021 r. powinno być 4 takie newslettery i 12 w latach 2022-2023. Wskaźnik został osiągnięty w 100%⁷². Ostatni wskaźnik dotyczył publikacji artykułów na stronie internetowej NCEŻ. W 2021 r. powinno być 32 takie artykuły (zrealizowano 37, tj. 115,6%), w kolejnych latach odpowiednio 48 (zrealizowano 100%) i 36 oraz 12⁷³ (zrealizowano 100%).

- Prowadzenie i obsługa CDO.

W ww. umowie ustalono, że rezultatem tego działania będzie zwiększenie liczby osób korzystających z porad dietetycznych, porad psychologicznych/psychodietetycznych oraz porad fizjoterapeutycznych w ramach poradni CDO. W 2021 r. zaplanowano

⁶⁸ Wszystkie zadania wynikały z NPZ i nie zostały powierzone w trybie konkursowym.

⁶⁹ Planach zadaniowych (2021 r. - 2022 r.) lub kierunkowych planach tematycznych (2023 r. - 2024 r.).

⁷⁰ Zadania oraz zakładane rezultaty realizacji zostały opisane na podstawie rozliczeń finansowych za dany rok oraz sprawozdań merytorycznych za dany rok – stanowiących odpowiednie załączniki do umów na poszczególne zadania.

⁷¹ Umowa Nr 6/1/85195/NPZ/2021/1094/820 (moc obowiązująca od 1 kwietnia 2021 r.) zawarta pomiędzy Ministrem Zdrowia i Instytutem.

⁷² W latach 2021-2023.

⁷³ 36 nowych artykułów i 12 zaktualizowanych merytorycznie materiałów edukacyjnych.

wskaźnik porad dietetycznych na poziomie 4 tys., w 2022 r. 8 tys. i 10 tys. porad⁷⁴ w 2023 r. Faktycznie takich porad było odpowiednio: 4,4 tys. (109%), 8,2 tys. (103%) i 13 tys.⁷⁵ (130,6%). Konsultacji online z psychologiem/psychodietetykiem zaplanowano odpowiednio 150, 450 i 600 – wykonanie wyniosło: 253 (168%), 476 (105,8%) oraz 653 (108,8%). Natomiast konsultacji online z fizjoterapeutą/specjalistą ds. aktywności fizycznej zaplanowano odpowiednio 150, 300 i 600 – wykonanie było równe: 165 (110%), 307 (102,3%) oraz 602 (100,2%).

- Prowadzenie działań edukacyjnych i narzędzia NCEŻ, w tym ich promocja.

Rezultatem tego działania powinna być rozbudowa bazy materiałów merytorycznych NCEŻ, dla którego zaplanowano określenie dla poszczególnych lat liczby opracowanych e-booków oraz liczby ich pobrań. W 2021 r. zaplanowano dwa e-booki i 250 pobrań tychże materiałów [realizacja: 2⁷⁶ (100%)/1 246 (498%) oraz 304 (121,6%)], w 2022 r. i 2023 r. odpowiednio cztery e-booki i 250 pobrań [2022 r. realizacja: 4⁷⁷ (100%)/ 1 141 (456%), 767 (306%), 1 758 (703%) oraz 777 (310%)], [2023 r. realizacja: 4⁷⁸ (100%)/ 1 209 (483%), 1 546 (618%), 481 (192%) oraz 1 089 (435%)]. Rezultatem tego działania powinno być również zwiększenie liczby osób objętych praktyczną edukacją żywieniową i kulinarną, w tym dzieci i intendentów/dietetyków realizujących żywienie zbiorowe w przedszkolach i szkołach, w tym celu zaplanowano przeprowadzenie warsztatów (85 w 2021 r. dla minimum 1,6 tys. dzieci⁷⁹, 80 w 2022 r. dla minimum 1,6 tys. dzieci i 55 w 2023 r. dla minimum 1,1 tys. dzieci). Osiągnięto wykonanie na poziomie: 90 warsztatów dla 1,7 tys. dzieci w 2021 r., 86 warsztatów dla 1,6 tys. dzieci w 2022 r. oraz 57 warsztatów dla 1,2 tys. dzieci w 2023 r. Ponadto w 2022 r. ustalono w ww. umowie, że rezultatem tego działania będzie wydanie monografii dotyczących żywienia w przedszkolach. Monografia została wydana w dwóch częściach⁸⁰. Dodatkowo 200 odbiorców (kuratoria oświaty, urzędy miasta) miało otrzymać newsletter promujący monografię – ostatecznie taki materiał trafił do blisko 2,8 tys. odbiorców. W 2022 r. rozesłano również newsletter pt. „Zdrowe dzieciaki to my!”⁸¹ do blisko 3 tys. odbiorców (wskaźnik: 200 odbiorców). W 2023 r. zaplanowano rozbudowę bazy materiałów edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym poprzez

⁷⁴ W tym 2 tys. porad stacjonarnych podczas pikników „Zdrowe Życie”.

⁷⁵ Dotyczy porad stacjonarnych i online.

⁷⁶ E-booki w 2021 r.: „Talerz zdrowego żywienia w praktyce”, <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/zasady-zdrowego-zywienia/wiem-ze-dobrze-jem-talerz-zdrowego-zywienia-w-praktyce/> i „Strączkowe są zdrowe! Praktyczny poradnik żywieniowy, jak zmniejszyć ilość mięsa w diecie na rzecz produktów pochodzenia roślinnego”, <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2021/12/E-book-Straczkowe-sa-zdrowe.pdf> (dostęp: 7 czerwca 2024 r.)

⁷⁷ E-booki w 2022 r.: „Dieta dla zdrowia serca i układu krążenia” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2022/11/E-book-Dieta-dla-Zdrowia-i-ukladu-krzenia.pdf>, „Nadwaga i otyłość. Małymi krokami do zdrowia” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2022/12/Nadwaga-i-otylosc-Malymi-Krokami-do-Zdrowia.pdf>, „Żywienie w cukrzycy typu 2 i insulinoodporność” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2022/11/E-book-Zywienie-w-cukrzycy-typu-2-i-insulinoodpornosci.pdf> oraz „Żywienie w chorobie słuszczeniowej wątroby” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2022/11/4.-Zywienie-w-chorobie-sluszczeniowej.pdf> (dostęp: 7 czerwca 2024 r.).

⁷⁸ E-booki w 2023 r.: „Gdy dokucza zgaga... Zalecenia dotyczące żywienia i stylu życia w chorobie refluksowej przełyku” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2023/12/Zalecenie-zywniowe-w-chorobie-refluksowej-przełyku.pdf>, „Zalecenia żywieniowe w nadciśnieniu tętniczym” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2023/12/E-book-Zalecenia-zywniowe-w-nadciśnieniu-tętniczym.pdf>, „Zalecenia żywieniowe w chorobie moczanowej” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2023/12/Ebook-Dna-moczanowa-zalecenia-zywniowe.pdf>, „Dieta w zaburzeniach lipidowych” <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2023/12/Dieta-w-zaburzeniach-lipidowych.pdf> (dostęp: 19 czerwca 2024 r.).

⁷⁹ Dla uczniów klas I-VIII szkół podstawowych.

⁸⁰ <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2022/02/Zywienie-w-przedszkolu-w-praktyce.pdf> oraz <https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2022/12/Publikacja-5.-Zywienie-w-przedszkolu.pdf> (dostęp: 19 czerwca 2024 r.).

⁸¹ <https://ncez.pzh.gov.pl/zdrowe-dzieciaki-to-my/> (dostęp: 19 czerwca 2024 r.).

rozesłanie e-booka „Zdrowy dzień przedszkolaka. Jak przedszkolak dba o zdrowie?”⁸² do co najmniej 200 odbiorców – zadanie zostało zrealizowane.

(akta kontroli tom I str. 447-450, tom II str. 560-563)

W ramach zadania nr 7⁸³ (*Prace nad systemem przyjaznego etykietowania żywności*) podjęto następujące działania:

- Analizowanie dokumentów UE dotyczących inicjatywy w sprawie zmiany przepisów UE na temat informacji przekazywanych konsumentom, jako części unijnej strategii *od pola do stołu*, z uwzględnieniem aktualnych dokumentów prawnych.

W 2021 r. dokonano merytorycznej analizy dokumentów opracowanych przez różne ciała, organizacje europejskie, m.in. EFSA⁸⁴ i Komisję Europejską dotyczące planowanych w UE działań⁸⁵. W 2022 r. opracowano m.in. merytoryczny wkład i propozycje odpowiedzi na pytania w ankiecie, która została przeprowadzona na zlecenie Komisji Europejskiej w ramach prac nad oceną skutków (Impact Assessment), zmierzającą do rewizji rozporządzenia UE nr 1169/2011 w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności⁸⁶ – udzielono odpowiedzi do ankiety oraz przekazano komentarze do odpowiedzi w zakresie tematu: *Front-of-pack nutrition labelling and the setting of nutrient profiles to restrict the use of claims on foods*. Opracowano też produkt: *Krótkie podsumowanie na temat bieżącej sytuacji z zakresu działań w ramach inicjatywy dotyczącej zmiany przepisów UE na temat informacji przekazywanych konsumentom jako części unijnej strategii „od pola do stołu”*. Analogiczny dokument został opracowany w 2023 r.

- Dokonanie przeglądu i zbadanie systemów niezbadanych w poprzednich latach realizacji zadania (w 2017 r.).

W 2021 r. przeprowadzono przegląd obecnie stosowanych systemów, co stanowiło podstawę do opracowania założeń badania systemów FOPNL⁸⁷. W 2022 r. zaplanowano i osiągnięto wskaźnik rezultatu polegający na przeprowadzeniu 1 tys. wywiadów CAWI w ramach realizacji całości zadania. W 2023 r. sporządzono sprawozdanie z przeprowadzonego w 2022 r. badania systemów FOPNL.

- Analizę nowych sposobów lepszego informowania konsumentów o wartości odżywczej żywności⁸⁸.

W 2023 r. przeprowadzono analizę nowego sposobu oznaczania systemem Nutri-Score⁸⁹. Dokonano też przeglądu literatury naukowej, raportów i innych informacji dostępnych w Internecie, na temat sposobów oznaczania wartości odżywczej z przodu opakowania.

⁸² https://ncez.pzh.gov.pl/wp-content/uploads/2023/11/Zdrowy_dzien_przedszkolaka_final.pdf (dostęp: 19 czerwca 2024 r.).

⁸³ Dla tego zadania w 2021 r. nie ustalono wskaźnika do osiągnięcia. W 2022 r. wskaźnikiem było przeprowadzenie 1 tys. wywiadów CAWI (Computer-Assisted Web Interview). W 2023 r. również nie ustalono wskaźnika do osiągnięcia.

⁸⁴ European Food Safety Authority (Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności).

⁸⁵ Opracowano produkt: *Krótkie podsumowanie na temat bieżącej sytuacji z zakresu działań w ramach inicjatywy dotyczącej zmiany przepisów UE na temat informacji przekazywanych konsumentom, jako części unijnej strategii „od pola do stołu”*.

⁸⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylecia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektywy Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004 (Dz. U. UE. L. z 2011 r. Nr 304, str. 18 ze zm.).

⁸⁷ System znakowania wartością odżywczą z przodu opakowania (front-of pack nutrition labelling).

⁸⁸ Wprowadzono aneksem nr 4 do umowy nr 6/2/85195/NPZ/2021/1094/821 zawartej dnia 20 września 2021 r. z mocą obowiązującą od 1 stycznia 2023 r.

⁸⁹ Nutri Score (5-Colour Nutrition Label, 5-CNL) to intuicyjny system znakowania żywności w postaci pięciokolorowej etykiety żywieniowej, zawartej na produktach spożywczych, który pozwala ocenić wartość żywieniową danego produktu (źródło: <https://www.gov.pl/web/psse-miedzyrzecz/czym-jest-i-o-oznacza-nutri-score>, dostęp: 8 lipca 2024 r.).

- Zbadanie wpływu systemów oznaczania wartości odżywczych na opakowaniach na dokonywanie świadomych wyborów żywieniowych przez konsumentów.

Opracowano koncepcję badania wpływu systemów oznaczania wartości odżywczych na opakowaniach na dokonywanie świadomych wyborów żywieniowych przez konsumentów.

- Propozycje działań mających pomóc konsumentom w wyborze zdrowych i zrównoważonych sposobów odżywiania.

Przygotowano materiały edukacyjno-informacyjne, które miały m.in. przybliżyć konsumentom wiedzę z zakresu zdrowego odżywiania, również w kontekście czytania etykiet na etapie wyboru produktów spożywczych w trakcie zakupów.

W ramach zadania nr 9⁹⁰ (*Badanie preferencji konsumentów dotyczących wyborów żywieniowych, w tym przegląd składu i wartości odżywczej wybranych produktów dostępnych na rynku*) podjęto następujące działania:

- Badanie preferencji konsumentów dotyczące wyborów żywieniowych, w tym przegląd składu i wartości odżywczej wybranych produktów dostępnych na rynku.

W 2021 r. przygotowano m. in. wstępną wersję ankiety, instrukcji oraz wzór zgody i wniosku do komisji bioetycznej. W 2022 r. wskaźnikiem rezultatu było przeprowadzenie badania preferencji konsumentów dotyczących wyborów żywieniowych po wprowadzeniu opłaty cukrowej od napojów słodzonych (tzw. podatku cukrowego) oraz wyrobów dostępnych na rynku produktów słodkich metodą CAWI – na poziomie 1 tys. wywiadów, co zostało osiągnięte. W 2023 r. sporządzono raport, w którym przedstawiono informacje w zakresie wartości odżywczej napojów słodzonych oraz analizy rynku produktów słodzonych, innych niż słodczyce i napoje słodzone (na podstawie badań przeprowadzonych na podstawie poniższego działania).

- Badanie składu i wartości odżywczych wybranych produktów, opracowanie wyników badań, przygotowanie tabelarycznego zestawienia uzyskanych wyników, przygotowanie raportów rocznych oraz raportu końcowego z realizacji zadania.

W 2021 r. dokonano m.in. wstępnego wyboru asortymentu do badań wartości odżywczej. Wytypowano 30 rodzajów produktów, dla których brak jest informacji w polskiej bazie danych składu i wartości odżywczej lub wymagają one aktualizacji. W 2022 r. rezultatem działania było przeprowadzenie badania 28 wybranych produktów, a w 2023 r. – 48 produktów.

- Przygotowanie publikacji.

Publikacja pt. *Słodzone napoje bezalkoholowe – „opłata cukrowa”* została zamieszczona na stronie NCEŻ⁹¹ w 2021 r. W 2022 r. napisano artykuł pt. *Wartość energetyczna i zawartość wybranych składników odżywczych w słodczych bez i z dodatkiem cukrów*⁹². W 2023 r. wydano publikację pt. *Spożycie napojów słodzonych przez osoby dorosłe*⁹³.

W ramach zadania nr 11⁹⁴ (*Prowadzenie eBazy izomerów trans kwasów tłuszczowych oraz jej aktualizacja na podstawie badań zawartości tych związków w żywności*) podjęto następujące działania:

- Prowadzenie bazy danych dotyczących izomerów trans w środkach spożywczych na podstawie badań analitycznych.

⁹⁰ W ramach tego zadania jako wskaźniki, zaplanowano umieszczenie jednej publikacji na stronie NCEŻ. W 2022 r. zaplanowano wskaźnik rezultatu w każdym działaniu objętym tym zadaniem.

⁹¹ Odnosnik do publikacji: https://ncez.pzh.gov.pl/?s=op%C5%82ata+cukrowa&et_pb_searchform_submit=et_search_process&et_pb_include_posts=yes (dostęp: 5 lipca 2024 r.).

⁹² Odnosnik do publikacji: <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/co-kryje-etykieta/wartosc-energetyczna-i-zawartosc-wybranych-skladnikow-odzywczych-w-slodczych-bez-i-z-dodatkiem-cukrow/> (dostęp: 5 lipca 2024 r.).

⁹³ Odnosnik do publikacji: <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/zasady-zdrowego-zywienia/spozycie-napojow-slodzonych-przez-osoby-dorosle/> (dostęp: 8 lipca 2024 r.).

⁹⁴ W 2021 r. w każdym działaniu zaplanowano osiągnięcie wskaźnika rezultatu.

Rezultatem tego działania w 2021 r. powinno być oznaczenie zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych (TFA) i tłuszczu w 30 środkach spożywczych dostępnych na polskim rynku, w celu rozszerzenia i aktualizacji wyników w e-Bazie. Ostatecznie w 2021 r. wykonano oznaczenia analityczne 94 produktów w kierunku zawartości tłuszczu, z tego przebadano 30 produktów spożywczych w kierunku zawartości TFA. W 2022 r. i w 2023 r. powinno to być 50 produktów. Ostatecznie osiągnięto wskaźnik na poziomie 172 produktów przeanalizowanych pod kątem zawartości izomerów trans oraz 109 produktów przeanalizowanych pod kątem zawartości tłuszczu w 2022 r. i 83 produktów w 2023 r.

- Aktualizacja e-Bazy izomerów trans kwasów tłuszczowych na podstawie uzyskanych wyników badań.

Rezultatem tego działania w 2021 r. miało być minimum jedna aktualizacja e-Bazy oraz monitorowanie około 30 przebadanych produktów spożywczych w kierunku zawartości tłuszczu i izomerów trans. Finalnie przeprowadzono dwie aktualizacje e-Bazy oraz monitorowano 94 produkty przebadane w kierunku zawartości tłuszczu, z tego 30 produktów w kierunku zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych. W 2022 r. i w 2023 r. zaplanowano minimum dwie aktualizacje oraz monitorowanie około 50 produktów spożywczych, co zostało zrealizowane na poziomie dwóch aktualizacji oraz 172 produktów przeanalizowanych pod kątem zawartości izomerów trans oraz 109 produktów przeanalizowanych pod kątem zawartości tłuszczu w 2022 r. i dwóch aktualizacji oraz 83 przeanalizowanych produktów w 2023 r.

- Upowszechnianie wiedzy na temat e-Bazy izomerów trans kwasów tłuszczowych i zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych w żywności.

W ramach tego zadania w 2021 r. zaplanowano dwa rezultaty, tj. upowszechnienie informacji nt. elektronicznej, ogólnodostępnej bazy danych o zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych w środkach spożywczych (e-Baza) poprzez przesłanie około 4,4 tys. wiadomości oraz podniesienie świadomości przedstawicieli grup docelowych nt. występowania izomerów trans kwasów tłuszczowych w żywności w Polsce, poprzez około 2 tys. wejść (odsłon) na stronę internetową e-Bazy. W 2021 r. osiągnięto wskaźnik odpowiednio: 4,5 tys. wysłanych wiadomości oraz 11,3 tys. wejść na stronę internetową. W 2022 r. zaplanowano 4,6 tys. wiadomości oraz 2 tys. wejść na stronę internetową. Finalnie osiągnięto wynik: 4,7 tys. wiadomości oraz 18,4 tys. odsłon strony internetowej. W 2023 r. powinno być około 4,7 tys. wiadomości oraz 2 tys. wejść na stronę – osiągnięto 4,9 tys. wiadomości oraz 7,6 tys. wejść na stronę internetową.

(akta kontroli tom II str. 3-8, 560-563)

Instytut podejmował również działania w zakresie zadania 8 [*Szkolenia w zakresie zasad zdrowego żywienia i aktywności fizycznej dla grup zawodowych zaangażowanych w działania na rzecz walki z nadwagą i otyłością (pracodawcy, przemysł spożywczy, menedżerowie zdrowia, zawody medyczne, nauczyciele, pracownicy ochrony zdrowia, pracownicy PIS)*], które polegały na:

- Organizacji i przeprowadzeniu szkoleń dla różnych grup zawodowych zaangażowanych w działania na rzecz walki z nadwagą i otyłością.

W 2021 r. zaplanowano, że wskaźnikiem rezultatu będzie przeprowadzenie dwóch szkoleń (cztery szkolenia w 2022 r. i 2023 r.) dla 150 osób (300 osób w 2022 r. i 2023 r.), a także uzyskanie poziomu satysfakcji ze zrealizowanych szkoleń wśród uczestników (na poziomie minimum 4 w 6-stopniowej skali). W latach 2021-2023 przeszkolono odpowiednio: 151 osób (ze średnim poziomem satysfakcji – 5,4), 572 osoby (ze średnim poziomem satysfakcji – 5,4) oraz 595 osób (ze średnim poziomem satysfakcji – 5,37).

- Przygotowaniu prezentacji i materiałów.

W latach 2021-2023 r. wskaźnikiem rezultatu powinno być osiągnięcie zadowalającego poziomu wiedzy uczestników szkoleń (zaliczenie testu przez 75%

uczestników). Wskaźnik ten został osiągnięty w 100% w ww. okresie. Kolejnym wskaźnikiem było osiągnięcie planowanej liczby odwiedzin/odsłon publikacji zamieszczonych na stronie internetowej NCEŻ na poziomie co najmniej 100 odsłon w roku. Wskaźnik ten również został zrealizowany⁹⁵. Ostatnim wskaźnikiem było opracowanie i wysłanie newslettera do minimum 300 osób (szkolonych w danym roku, kierownictwo/dyrekcja instytucji zainteresowanych tematyką). W latach 2021-2023 wysłano newslettera do odpowiednio: 401, 872 i 2 852 osób.

- Działaniach podsumowujących.

W ramach tego działania opracowano roczne raporty z przeprowadzonych szkoleń.

(akta kontroli tom II str.9-11, 560-563)

W związku z realizacją zadania nr 12⁹⁶ (*Aktualizacja norm żywienia populacji*) celu operacyjnego nr 1 Instytut odpowiadał za:

- Określenie obszarów tematycznych norm na podstawie przeglądu literatury – działanie to zostało podsumowane raportem,
- Opracowanie konspektu aktualizacji norm – zadanie wykonano w 2022 r.,
- Przygotowanie projektu aktualizacji norm w zakresie podstawowych parametrów żywieniowych – energia i makroskładniki.

W 2023 r. przygotowano projekt poszczególnych rozdziałów aktualizowanej monografii dotyczących norm na energię i makroskładniki (białka, tłuszcze i węglowodany, w tym błonnik).

- Rozpoczęcie prac dotyczących norm na witaminy i składniki mineralne.

W 2023 r. rozpoczęto prace dotyczące norm na witaminy i składniki mineralne. Kontynuowano przegląd literatury dotyczącej tych składników z uwzględnieniem wyników aktualnych prac grup eksperckich.

(akta kontroli tom II str. 12-13, 560-563)

6. W dniu 17 marca 2022 r.⁹⁷ zawarto umowę⁹⁸ pomiędzy ówczesnym Ministrem Edukacji i Nauki (MEiN)⁹⁹ a Instytutem dot. zadania pn. *Przeprowadzenie badań naukowych z zakresu żywienia dzieci i młodzieży oraz opracowanie i wdrożenie programu edukacji żywieniowej uczniów klas I-VI szkół podstawowych. Akronim: Junior – Edu-Żywienie (JEŻ)*. Zadanie powinno zostać zakończone w 2023 r. Celem zadania było zmotywowanie uczniów klas I-VI szkół podstawowych do zmiany dotychczasowych nawyków żywieniowych za pomocą materiałów szkoleniowych, podręcznika, a także praktycznych zajęć w klasopracowniach – nauka poprzez lekcje gotowania. Zgodnie z harmonogramem Projektu w zakresie zadań realizowanych przez Instytut mieściły się następujące działania:

- Opracowanie i wdrożenie programu edukacji żywieniowej dla uczniów szkół podstawowych (działanie nr 3b),
- Szkolenie nauczycieli w zakresie wdrożenia programu edukacji żywieniowej (działanie nr 4b),
- Stworzenie infrastruktury kształcenia praktycznego uczniów i nauczycieli oraz wsparcie szkoleń praktycznych (działanie nr 5)
- Komunikacja programu (działanie nr 6).

(akta kontroli tom II str. 14-79)

⁹⁵ W 2021 r. liczba odsłon publikacji *Sprawność ukierunkowana na zdrowie* wyniosła 176, a liczba odsłon publikacji *Zdrowie psychiczne i zachowania zdrowotne w czasie pandemii COVID-19* wyniosła 149. W 2022 r. liczba odsłon publikacji *Profilaktyka otyłości u dzieci i młodzieży* wyniosła 289, a liczba odsłon publikacji *Podatek od "niezdrowej" żywności, jako narzędzie profilaktyki chorób cywilizacyjnych* wyniosła 185. W 2023 r. liczba odsłon publikacji *Geny a skłonności do chorób dietozależnych* wyniosła 295, a liczba odsłon publikacji *Rosnące spożycie napojów energetyzujących - rosnący problem zdrowia publicznego na świecie* wyniosła 533.

⁹⁶ Dla tego zadania w latach 2022-2023 nie określono wskaźnika rezultatu.

⁹⁷ 30 grudnia 2022 r. i 8 sierpnia 2023 r. zawarto aneksy do umowy.

⁹⁸ Umowa nr MEiN/2022/DPI/97.

⁹⁹ Po zmianach organizacyjnych zadanie to zostało przekazane do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

W ramach działania nr 3b Instytut powinien przeprowadzić badania mające na celu zidentyfikowanie potrzeb nauczycieli w zakresie edukacji żywieniowej dzieci oraz oczekiwanych form i zakresu wsparcia w procesach edukacji oraz opracować program edukacji żywieniowej, w tym metodyki nauczania i treści nauczania (monografia) do zastosowania w szkołach podstawowych; dokonać jego weryfikacji wraz z pilotażem w wybranej szkole oraz dokonać jego monitorowania i aktualizacji. Wskaźnikiem tego działania było przeprowadzenie dwóch badań, które powinny zakończyć się raportem oraz opracowaniem programu edukacji żywieniowej i opublikowanie go w formie monografii do wykorzystania przez nauczycieli szkół podstawowych oraz środowisko akademickie – zadanie w tym zakresie zostało wykonane.

Kolejne działanie (4b) dotyczyło przeprowadzenia szkoleń dla nauczycieli szkół podstawowych z zakresu prawidłowego żywienia dzieci i młodzieży, edukacji żywieniowej w szkołach wraz z uzyskaniem certyfikatu w tym zakresie przez uprawnione placówki oświatowe. Instytut miał przeprowadzić takie szkolenia dla nauczycieli klas I-III szkół podstawowych, które zgłosiły się do projektu¹⁰⁰. Działanie to zostało zrealizowane w 2023 r., czego potwierdzeniem były listy obecności osób biorących udział w szkoleniu oraz certyfikaty¹⁰¹.

(akta kontroli tom II str. 68-76, 80-104, 560-563)

Działanie nr 6 miało na celu przedstawienie zasad prawidłowego żywienia dzieci i młodzieży oraz promocja tych zasad oraz zachęcanie nauczycieli do udziału w programie edukacji żywieniowej dzieci i młodzieży uczących się w szkołach podstawowych. Podjęto m.in. następujące przedsięwzięcia¹⁰²:

- w dniu 22 listopada 2022 r. odbyły się warsztaty edukacyjno-kulinarne inaugurujące program JEŻ¹⁰³,
- 26 listopada 2022 r. odbył się VII Narodowy Kongres Żywniowy “Warzywa i owoce dla zdrowia” jedna z sesji dotyczyła programu JEŻ¹⁰⁴,
- od 9 września 2022 r. rozpoczęto publikację postów w mediach społecznościowych¹⁰⁵,
- prowadzono promocję programu JEŻ w dniu dziecka 3 czerwca 2023 r.¹⁰⁶,
- od października do grudnia 2023 r. emitowano spot telewizyjny¹⁰⁷/radiowy w trzech stacjach telewizyjnych i dwóch stacjach radiowych,
- w październiku 2024 r. nagrano cztery audycje radiowe,
- informacja o JEŻ pojawiła się dwukrotnie w programach telewizyjnych¹⁰⁸,
- opublikowano cztery artykuły prasowe dot. kampanii JEŻ,

¹⁰⁰ Łącznie zgłosiło się 1119 nauczycieli.

¹⁰¹ 473 osoby ukończyły szkolenie. Wyniki Pre- i Post- testu wykazały poprawę stanu wiedzy nauczycieli uczestniczących w szkoleniu w zakresie zasad zdrowego żywienia. Średni wynik Pre-testu wynosił 14,29 punktów, a Post-testu 18,11 punktów na 20 możliwych.

¹⁰² Działania były realizowane wspólnie z SGGW.

¹⁰³ Link do relacji z wydarzenia: <https://jez.edu.pl/aktualnosci/relacja-z-warsztatow-edukacyjno-kulinarych-inaugurujacych-program-jez/> (dostęp: 25 lipca 2024 r.).

¹⁰⁴ Link do relacji z wydarzenia: <https://jez.edu.pl/aktualnosci/program-junior-edu-zywienie-na-vii-narodowym-kongresie-zywniowym/> (dostęp: 25 lipca 2024 r.).

¹⁰⁵ Posty dotyczyły bieżących działań podejmowanych w ramach JEŻ (konkursy, szkolenia, promocja dedykowanej aplikacji) oraz informację o normach żywienia dla dzieci, o zasadach zdrowego odżywiania, znaczeniu warzyw i owoców w diecie dzieci i młodzieży, itp.

¹⁰⁶ Link do relacji z wydarzenia: <https://jez.edu.pl/aktualnosci/dzien-dziecka-z-jezem-w-ogrodach-kprm/> (dostęp: 25 lipca 2024 r.).

¹⁰⁷ https://www.youtube.com/watch?v=c6o_ChPeiNY (dostęp: 19 sierpnia 2024 r.).

¹⁰⁸ <https://dziendobry.tvn.pl/zdrowie/zdrowe-odzywianie/junior-edu-zywienie-na-czym-polega-program-jaki-jest-jego-cel-st7440744>, <https://pytanienasnadanie.tvp.pl/74420579/jak-zadbac-o-zdrowe-odzywianie-dzieci> (dostęp: 25 lipca 2024 r.).

- przygotowano konkurs¹⁰⁹ dla uczniów klas I-III w którym udział wzięło 56 klas¹¹⁰, nagrodą były warsztaty kulinarne, które odbyły się 7 grudnia 2023 r.
- opracowano stronę internetową dedykowaną dla programu: jez.edu.pl.
(akta kontroli tom II str. 77-104, 560-563)

W ramach zadania nr 5 Instytut był zobowiązany do: opracowania wytycznych, wymagań i założeń technicznych niezbędnych dla stworzenia klasopracowni w ośrodkach uczestniczących w programie; przeszkolenia przedstawicieli ośrodków z zakresu prowadzenia warsztatów kulinarnych; wymiany doświadczeń; stworzenia video materiału instruktażowego nt. prowadzenia warsztatów kulinarnych dla dzieci. Ponadto Instytut odpowiadał za zakup i dostarczenie wyposażenia dla pięciu klasopracowni w placówkach wskazanych przez MEiN.

Wytyczne zostały opracowane i przekazane do MEiN w dniu 8 listopada 2022 r. Instytut przeprowadził również cykl szkoleń dla uczniów i nauczycieli, którzy zgłosili się do programu JEŻ. W szkoleniach wzięło udział ogółem 35 klas z 13 szkół, 442 uczniów i 48 nauczycieli z województwa mazowieckiego i łódzkiego¹¹¹. Warsztaty trwały od 24 listopada do 14 grudnia 2023 r. Powstał również film instruktażowy z warsztatów¹¹².

(akta kontroli tom II str. 105-115, 560-563)

Zgodnie z umową Instytut był zobowiązany do przekazania wyposażenia do pięciu wskazanych przez MEiN klasopracowni na podstawie podpisanej umowy użyczenia – zapis ten zaczął formalnie obowiązywać od 8 sierpnia 2023 r., tj. z chwilą podpisania aneksu do umowy przez ostatnią ze stron. Wcześniej umowa, tj. od 17 marca 2022 r., przywydywała klasopracownie dla czterech lokalizacji. Ponadto w chwili podpisania umowy dot. JEŻ klasopracownie miały powstać w ośrodkach akademickich, a nie w szkołach podstawowych.

Dyrektor Instytutu wyjaśnił, że informacja o konieczności organizacji klasopracowni w pięciu lokalizacjach w wybranych szkołach podstawowych została przekazana w toku spotkań roboczych, jednak wytyczna ta znalazła ostateczne potwierdzenie w uzgodnionym i podpisanym aneksie.

W opracowanych w 2022 r. wytycznych wskazano, że klasopracownia powinna posiadać minimalną powierzchnię użytkową wynoszącą 95 m² (dodatkowo: magazyn spożywczy min. 6 m² i zmywalnię min. 8 m²). MEiN nie wniósł uwag do opracowanego dokumentu.

Instytut zwrócił się z prośbą do MEiN o wskazanie lokalizacji przyszłych klasopracowni 20 marca 2024 r. z uwagi na konieczność rozpoczęcia procedury zamówień publicznych w tym zakresie. MEiN wskazał lokalizację ostatniej klasopracowni (piąta lokalizacja) w dniu 24 maja 2024 r.¹¹³

Dyrektor Instytutu wyjaśnił, że wg wiedzy Instytutu nie było otwartego konkursu na wybór poszczególnych lokalizacji. Instytut nie brał udziału w procesie wyboru poszczególnych lokalizacji, jak również nie miał formalnych podstaw do ingerowania w poziom przygotowania poszczególnych szkół. Zadaniem Instytutu było wyłącznie zorganizowanie dostawy sprzętu do wskazanych placówek. Instytut nie miał zleconej weryfikacji przygotowania poszczególnych lokalizacji, a jedynie przygotowanie dla

¹⁰⁹ Zadanie konkursowe polegało na przygotowaniu pracy plastycznej, która zawierać będzie hasło reklamowe programu JEŻ.

¹¹⁰ Informacja o konkursie została rozesłana do ponad 2 tys. szkół.

¹¹¹ Wcześniej przeprowadzono szkolenie pilotażowe dla 16 uczniów i dwóch nauczycieli z jednej szkoły.

¹¹² <https://www.youtube.com/watch?v=96kN7tRcekA> (dostęp: 26 lipca 2024 r.).

¹¹³ Na podstawie przekazanej przez Instytut korespondencji mailowej z MZ, z której wynika również, że: Szkoła Podstawowa nr 9 w Kutnie została wskazana przez Pana Wiceministra Tomasza Rzymkowskiego, Szkoła Podstawowa nr 1 w Kamiennej Górze została wskazana przez Panią Wiceminister Marzenę Machalek. Pozostałe wytypowane szkoły podstawowe to: Zespół Szkół im. Stanisława Staszica w Wysokiem, Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Międzychodzie oraz Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Filipowie.

nich Wytycznych i dokonanie zamówienia sprzętu. Niezależnie od powyższego Pracownicy merytoryczni Instytutu gotowi byli do udzielania stosownych wyjaśnień, jeśli takie zostałyby skierowane do Instytutu. Czas pomiędzy pozyskaniem informacji o ostatniej lokalizacji do ogłoszenia postępowania był niezbędny do ostatecznego uzgodnienia sposobu realizacji tego działania z MEiN, które uwzględniało ryzyka związane ze stopniem przygotowania poszczególnych lokalizacji, przygotowaniem stosownego aneksu, opracowaniem zasad realizacji oraz dostosowaniem dokumentacji przetargowej. Z uwagi na stopień skomplikowania ostatecznej konstrukcji tego zadania, czas ten można uznać za relatywnie krótki.

Według informacji uzyskanych od Ministra Nauki podmioty, które miały przyjąć klasopracownie, zostały wyznaczone przez ówczesne Kierownictwo Ministerstwa Edukacji i Nauki. Ze względu na pilotażowy charakter zadania, nie było konieczności organizowania naboru. W tym przypadku chodziło głównie o wskazanie takich podmiotów, które będą otwarte na współpracę i przeprowadzą pilotaż zgodnie z założeniami zadania. Ostateczna decyzja o zamianie uczelni na szkoły zapadła w pierwszym półroczu 2023 roku. Informacje o wyborze miejsc, w których docelowo miały powstać klasopracownie, były przekazywane do Instytutu mailowo w trybie roboczym. Instytut miał weryfikować, czy wskazane podmioty spełniają określone wymogi. Należy przy tym zaznaczyć, że wymogi te zostały opracowane, na podstawie danych o funkcjonującej w Instytucie klasopracowni, która była punktem wyjścia do ich stworzenia. Nie były to wytyczne zero-jedynkowe, które musiały być bezwzględnie spełnione, żeby utworzyć taką klasopracownię. Istniała pewna możliwość modyfikacji. Zasadniczo chodziło o zapewnienie pełnej funkcjonalności i możliwości realizacji scenariuszy lekcji.

(akta kontroli tom II str. 66-79, 105-168)

Po otrzymaniu informacji o pięciu lokalizacjach klasopracowni Instytut podjął działania zmierzające do rozpoczęcia procedury udzielania zamówień publicznych. Wniosek o wyrażenie zgody na udzielenie zamówienia został opracowany 14 lipca 2023 r. i był poprzedzony przygotowaniem projektu SWZ i ustaleniem szacunkowej wartości zamówienia. Ogłoszenie o zamówieniu zostało przekazane Urzędowi Publikacji UE w dniu 17 lipca 2023 r. oraz opublikowane w dniu 21 lipca 2023 r. Zamówienie zostało podzielone na dwie części¹¹⁴. W dniu 16 sierpnia opublikowano zmianę ogłoszenia i zmieniono termin otwarcia ofert z 17 na 25 sierpnia 2023 r. Instytut zamierzał przeznaczyć 1 500 tys. zł na pierwszą część zamówienia oraz 500 tys. zł na drugą część zamówienia. Zostały złożone dwie oferty na pierwszą część zamówienia oraz cztery na drugą część. Instytut odrzucił oferty złożone na pierwszą część na podstawie art. 226 ust. 1 pkt 8, pkt 5, pkt 7¹¹⁵ i pkt 10¹¹⁶ ustawy z dnia 11 września 2019 r. - Prawo zamówień publicznych¹¹⁷ (ustawa Pzp)¹¹⁸. Z ofert złożonych dla drugiej części Instytut odrzucił dwie oferty na podstawie art. 226 ust. 1 pkt 8, pkt 5¹¹⁹ oraz na podstawie art. 226 ust. 1 pkt 3¹²⁰ ustawy Pzp. Finalnie w zakresie części drugiej wybrano ofertę na kwotę 200 tys. zł. Postępowanie w zakresie części pierwszej zostało unieważnione na podstawie art. 255 pkt 2 ustawy Pzp¹²¹.

¹¹⁴ Część nr 1: Dostawa i montaż wyposażenia gastronomicznego (urządzenia, meble) na potrzeby utworzenia klasopracowni w 5 lokalizacjach w Polsce, część nr 2: Dostawa drobnego wyposażenia gastronomicznego na potrzeby utworzenia klasopracowni w 5 lokalizacjach w Polsce.

¹¹⁵ Zamawiający odrzuca ofertę, jeżeli została złożona w warunkach czynu nieuczciwej konkurencji w rozumieniu ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

¹¹⁶ Zamawiający odrzuca ofertę, jeżeli zawiera błędy w obliczaniu ceny lub kosztu.

¹¹⁷ Dz. U. z 2023 r. poz. 1605, ze zm.

¹¹⁸ Zamawiający odrzuca ofertę, jeżeli zawiera rażąco niską cenę lub koszt w stosunku do przedmiotu zamówienia.

¹¹⁹ Zamawiający odrzuca ofertę, jeżeli jej treść jest niezgodna z warunkami zamówienia.

¹²⁰ Zamawiający odrzuca ofertę, jeżeli jest niezgodna z przepisami ustawy.

¹²¹ Zamawiający unieważnia postępowanie o udzielenie zamówienia publicznego, jeżeli wszystkie złożone wnioski o dopuszczenie do udziału w postępowaniu albo oferty podlegały odrzuceniu.

Zawiadomienie o unieważnieniu postępowania w zakresie części pierwszej zostało ogłoszone 21 września 2023 r.

(akta kontroli tom II str. 169-273, 560-563)

Kolejne ogłoszenie o zamówieniu, w zakresie części, która została unieważniona, zostało wysłane 22 września 2023 r.

Dyrektor Instytutu wyjaśnił, że o wszczęciu nowego postępowania o udzielenie zamówienia publicznego we wskazanym terminie zadecydował bardzo krótki czas na zrealizowanie zadania. Przepisy ustawy Pzp nie wymagają zachowania 10-dniowego terminu (tzw. okres standstill) w przypadku ponownego ogłoszenia postępowania w sprawie zamówienia publicznego po unieważnieniu poprzedniego w tym samym przedmiocie. Jednocześnie, ww. unieważnienie na podstawie art. 256 ustawy Pzp nie niosło by ze sobą istotnych ryzyk związanych z ewentualnymi roszczeniami wykonawców, bowiem art. 261 ustawy Pzp uzależnia roszczenia wykonawcy o zwrot uzasadnionych kosztów uczestnictwa w tym postępowaniu, w szczególności kosztów przygotowania oferty od złożenia przez wykonawcę oferty niepodlegającej odrzuceniu.

Otwarcie ofert nastąpiło 24 października 2023 r. Instytut otrzymał cztery oferty, z czego odrzucił jedną na podstawie art. 226 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp. Została wybrana najkorzystniejsza oferta na kwotę 886,3 tys. zł – zawiadomienie zostało przekazane w dniu 13 listopada 2023 r. Jeden z wykonawców złożył odwołanie do Prezesa Krajowej Izby Odwoławczej (KIO) w dniu 23 listopada 2023 r. Prezes KIO nie wyraził zgody na uchylenie zakazu zawarcia umowy – wniosek złożony przez Instytut. Wobec tego, z uwagi na procedurę odwoławczą i brak możliwości terminowego wykonania zamówienia i rozliczenia przekazanych środków Instytut unieważnił postępowanie w dniu 8 grudnia 2023 r. Spowodowało to również bezzasadność zawierania umowy dla części drugiej zamówienia publicznego¹²².

(akta kontroli tom II str. 127-155, 274-353, 560-563)

Biorąc pod uwagę powyższe nie zostało zrealizowane zadanie mieszczące się w działaniu nr 5, tj. uruchomienie pilotażowych rozwiązań infrastruktury dydaktycznej (wyposażenie klasopracowni) dla upowszechnienia wiedzy żywieniowej oraz zajęć dla dzieci szkół podstawowych i szkoleń dla nauczycieli przedmiotów w pięciu lokalizacjach. Pomimo tego, MEiN uznał zadanie za wykonane i prawidłowo rozliczone.

Według informacji uzyskanych od Ministra Nauki otwarcie pilotażowych klasopracowni było jednym z wielu rezultatów, które zakładała realizacja zadania. Przyznana dotacja została wydana zgodnie z przeznaczeniem, a środki niewydatkowane zostały zwrócone. MEiN uznał wyjaśnienia Instytutu w sprawie klasopracowni za wystarczające.

W styczniu 2024 r. Instytut złożył do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego wniosek z propozycją dalszego kontynuowania tego zadania – bez akceptacji ze strony Ministerstwa.

W raporcie końcowym, który dotyczył realizacji całego projektu JEŻ, Instytut wskazał, że nowe lokalizacje muszą uwzględniać zarówno potencjał znacznie szerszego wykorzystania wytworzonej infrastruktury, jak również brać pod uwagę możliwości lokalowe, jak i finansowe, niezbędne do uzyskania odpowiedniego poziomu technicznego powstałych klasopracowni.

Dyrektor Instytutu wyjaśnił, że całość prac w zakresie klasopracowni (zamówienie publiczne dot. wyposażenia pięciu szkół podstawowych) wykonywana była w ramach

¹²² Zawiadomienie o unieważnieniu czynności wyboru oferty najkorzystniejszej i unieważnieniu postępowania zostało ogłoszone 19 kwietnia 2024 r.

bieżącego zaangażowania pracowników Instytutu i nie spowodowała poniesienia przez Instytut dodatkowych kosztów.

(akta kontroli tom II str. 66-79, 127-168, 354-361, 560-563)

7. Na działania statutowe¹²³ związane z propagowaniem i wdrażaniem zdrowego odżywiania Instytut poniósł koszty w wysokości odpowiednio:

- w 2020 r.:¹²⁴ 55,7 tys. zł na temat naukowy ZC/2020, 125,2 tys. zł na zadanie badawcze FŻ-2/2020, 98,2 tys. zł na zadanie FŻ-7/2020, 146,4 tys. zł na zadanie FŻ-9/2020, 80,4 tys. zł na zadanie FE-1/2020 oraz 112,1 tys. zł na zadanie DM-1/2020. Łącznie wydatkowano 618 tys. zł;

- w 2021 r.: 753 tys. zł na zadanie ZC-1/2021, 194 tys. zł na zadanie FŻ-1/2021 i zadanie FŻ-5/2021 oraz 6,3 tys. zł na zadanie DM-1/2021. Łącznie wydatkowano 953,3 tys. zł;

- w 2022 r. 336,2 tys. zł na zadanie FŻ-1/2022 i FŻ-4/2022;

- w 2023 r. 543,2 tys. zł na zadanie FŻ-1/2023 i FŻ-4/2023.

W ramach umowy PIB w latach 2021-2023 Instytut poniósł następujące wydatki (dot. odpowiednio zadania nr 7, 9 i 10)¹²⁵:

- w 2021 r.: 446,8 tys. zł, 295,4 tys. zł i 1 051,3 tys. zł;

- w 2022 r.: 1 599,3 tys. zł, 610,6 tys. zł i 1 811,3 tys. zł;

- w 2023 r.: 788,3 tys. zł, 702,6 tys. zł i 1 633 tys. zł.

W latach 2021-2023 wydatkowano łącznie 2 834,4 tys. zł na zadanie 7; 1 608,6 tys. zł na zadanie 9 i 4 495,6 tys. zł na zadanie 10.

(akta kontroli tom II str. 362-412, 560-563)

W ramach NPZ na lata 2021-2025 Instytut realizował sześć zadań związanych z pierwszym celem operacyjnym. Na zadanie polegające na prowadzeniu ogólnopolskiego Centrum Edukacji Żywnościowej, zgodnie z umową¹²⁶ oraz późniejszymi aneksami (łącznie sześć)¹²⁷, zaplanowano 19 116,7 tys. zł (3 000 tys. zł w 2021 r., 4 116,7 tys. zł w 2022 r., 4 000 tys. zł w 2023 r., 2024 r. i 2025 r.). W 2021 r. wydatkowano łącznie 2 491,5 tys. zł¹²⁸ (83,1% całej dotacji). W 2022 r. wydatkowano 3 977 tys. zł (96,6% całej dotacji). W 2023 r. była to kwota 3 040,9 tys. zł (76% całej dotacji).

Na zadania nr 7, 9 i 11 zaplanowano w latach 2021-2023 łącznie 1 200 tys. zł (300 tys. zł w 2021 r., 450 tys. zł w 2022 r. i 2023 r.). W 2021 r. wydatkowano 280,1 tys. zł (93,4%), w 2022 r. - 376 tys. zł (83,6%) a w 2023 r. - 415 tys. zł (92,2% dotacji).

Dla zadania nr 8 zaplanowano i wydatkowano odpowiednio: w 2021 r. – 300 tys. zł i 298,2 (99,4% przyznanej dotacji), w 2022 r. – 333,3 tys. zł i 323,3 tys. zł (97%), w 2023 r. 300 tys. zł i 292,5 tys. zł (97,5%).

Dla zadania 12 wydatki były następujące: w 2022 r. zaplanowano 120 tys. zł i wydatkowano 119,5 tys. zł (99,6%), a w 2023 r. było to odpowiednio: 80 tys. zł i 74,9 tys. zł (93,6%).

Środki niewykorzystane dot. NPZ na lata 2021-2025 zostały zwrócone w terminie wynikającym z zawartych umów, tj. do 15 stycznia następnego roku. Na podstawie analizy 27 wybranych rachunków na łączną kwotę 2 769,9 tys. zł potwierdzono poniesienie wskazanych w sprawozdaniach wydatków na tę kwotę.

(akta kontroli tom II str. 413-529)

¹²³ Ujęte w pkt 1 niniejszego wystąpienia pokontrolnego.

¹²⁴ W związku z połączeniem Instytutu z IŻŻ planowane koszty dla FŻ, FE i DM w 2020 r. są dla zadania badawczego, dla ZC wstępnie planowane są dla całego tematu naukowego, obejmującego zadania badawcze w danym temacie naukowym.

¹²⁵ W podanych kwotach uwzględniono wszystkie działania podejmowane w ramach danego zadania.

¹²⁶ Nr 6/1/85195/NPZ/2021/1094/820.

¹²⁷ Stan na koniec maja 2024 r.

¹²⁸ W tym 69 tys. zł środków niewygasających, które zostały wykorzystane do 30 listopada 2022 r.

Na zadania związane z JEŻ wydatkowano 1 393,9 tys. zł w 2022 r. i 3 821,7 tys. zł w 2023 r., co stanowiło 52% przyznanej kwoty dotacji (na cały projekt zaplanowano 10 000 tys. zł). Niewykorzystane środki zostały zwrócone w pełnej wysokości.

Suma wszystkich wydatków na ww. obszary działalności Instytutu wyniosła: 618 tys. zł w 2020 r., 5 816,6 tys. zł w 2021 r., 10 547,1 tys. zł w 2022 r. i 11 312,1 tys. zł w 2023 r.

(akta kontroli tom II str. 80-93, 560-563)

8. W Instytucie nadzór nad prawidłową realizacją zadań sprawował Dyrektor, Zastępca Dyrektora ds. Żywienia i Bezpieczeństwa Żywności, a także kierownicy odpowiednich komórek organizacyjnych, w których poszczególne zadania były wykonywane, zgodnie z kompetencjami określonymi w Regulaminie organizacyjnym.

Instytut nie posiadał regulacji wewnętrznych w zakresie nadzoru/audytu wewnętrznego nad prawidłowym i rzetelnym realizowaniem zadań dotyczących propagowania i wdrażania zdrowego odżywiania. Jednakże w strukturze organizacyjnej wyodrębniono komórkę organizacyjną pn. Biuro Projektów, która była zobowiązana do bezpośredniego nadzoru, koordynacji, wsparcia oraz monitoringu realizowanych projektów, w tym zadań wynikających z umów PIB i NPZ.

W Regulaminie organizacyjnym wskazano, że do zadań Biura Dyrektora należy analiza zdarzeń niepożądanych wskazanych przez Dyrektora, co stanowiło dodatkowy element nadzoru i kontroli Dyrektora. Do zadań Działu Promocji i Rozwoju należało podejmowanie działań promocyjnych, wynikających z realizowanych projektów oraz bieżące udostępnianie materiałów, raportów, badań, rekomendacji, zaleceń, itp., celem ich szerszego prezentowania i upowszechniania.

W umowach dotyczących NPZ na lata 2021-2025, PIB i JEŻ zawarto zapis umożliwiający przeprowadzenie kontroli przez MZ/MEiN w zakresie: celowości i gospodarności w wykorzystaniu środków publicznych otrzymanych na realizację umowy; rodzaju i sposobie prowadzenia dokumentacji, wynikającej z realizacji niniejszej umowy; stanu realizacji i terminowości rozliczenia umowy; oceny prawidłowości dokonywania rozliczeń merytorycznych i finansowych umowy.

W powyższym zakresie nie były prowadzone kontrole wewnętrzne ani zewnętrzne przez MZ lub ówczesny MEiN.

(akta kontroli tom I str. 48-59, 114-125, tom II str. 14-47, 530-559)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

IV. Wnioski i uwagi

Wnioski

W związku z brakiem stwierdzonych nieprawidłowości, Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag i wniosków.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Rzeszowie. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Rzeszów, dnia 23 sierpnia 2024 r.

Kontroler
Mateusz Malig
Starszy inspektor kontroli państwowej

/-/

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Rzeszowie
p. o. Dyrektora
Stefan Gados

z up.
p.o. Wicedyrektor
Delegatury Najwyższej Izby Kontroli
w Rzeszowie
/-/

Stanisław Jarzyna